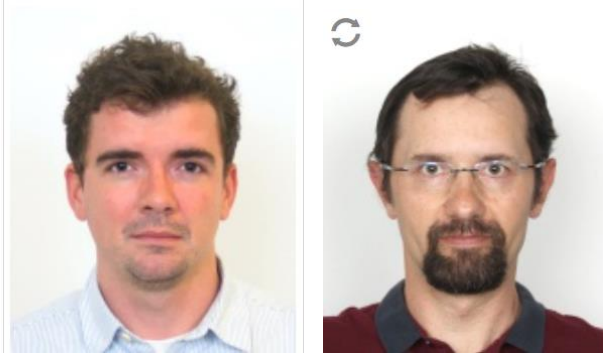

Metody antropologie I

podzim 2023

podmínky zápočtu:

všechny odevzdané protokoly = všechny splněné úkoly

absence nad jedno cvičení musejí být omluveny na SO

9 průběžných testů (5 b) + jeden závěrečný (55 b) – suma > 66 bodů

Metody antropologie I

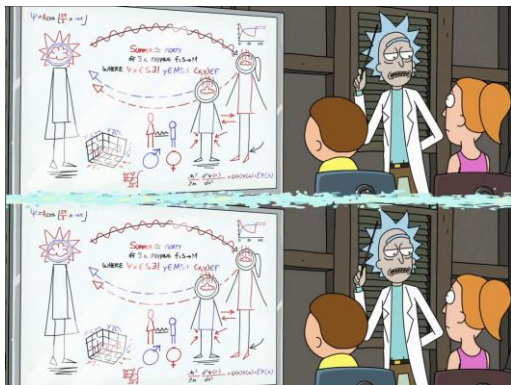
podzim 2023

Metody a chyba měření

Mgr. Mikoláš Jurda, Ph.D.

Kvantitativní přístup

Identifikace vědeckého problému

Rešerše příslušné literatury

Podchycení problému konceptuálně

Formulace hypotézy

Volba metodiky výzkumu

Identifikace populace a určení vzorku

Výběr a testování metodiky pro měření proměnných

Etika výzkumu

Výzkumný plán

Sběr dat

Analýza dat

Interpretace výsledků

Zveřejnění výsledků (prezentace, publikace)

Šíření výsledného produktu (výuka, monografie)

Smysly, uvažování a kognitivní zkreslení

Smysly jsou chybové – specializované a efektivní – ale účelem je přežít a rozmnožit se, nikoliv objektivně poznávat realitu

kognitivní zkreslení

základní atribuční chyba

kotvení

haló efekt

apofenie

potvrzovací zkreslení

klam přeživších

klam dostupnosti

problém zpětného pohledu

zkreslení sloužící sobě

efekt nadměrné sebedůvěry

sklon eliminovat jedno riziko

efekt nejednoznačnosti

Nároky na metody

Metody (postupy) musejí být:

exhaustivní – vyčerpávající, tj. aplikovatelné na všechny myslitelné formy

exklusivní – výlučné, tj. při aplikaci na jednu formu by neměly poskytovat více různých výsledků

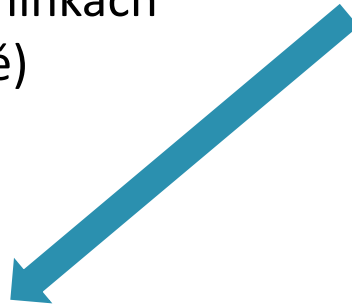
independentní – nezávislé na okolních podmínkách (pokaždé musejí hodnotit daný případ stejně)

umožnit testovat hypotézu

umožnit ověření výsledků

získat hodnověrná data

kvalitní teorie

nezatížené vzorkování –
způsob získávání dat

Metoda zajišťuje, aby byly výsledky validní:

- dávají smysl
- ostatní nám věří a berou výsledky vážně
- studii přijmou k publikaci
- bude možné na výzkum navázat
- výsledky budou fungovat v praxi

Vzorek

vzorek (studovaný soubor) – výběr ze studované populace

jedinec (*specimen*) = **proband** (zkoumaný jedinec v antropologii živého člověka)

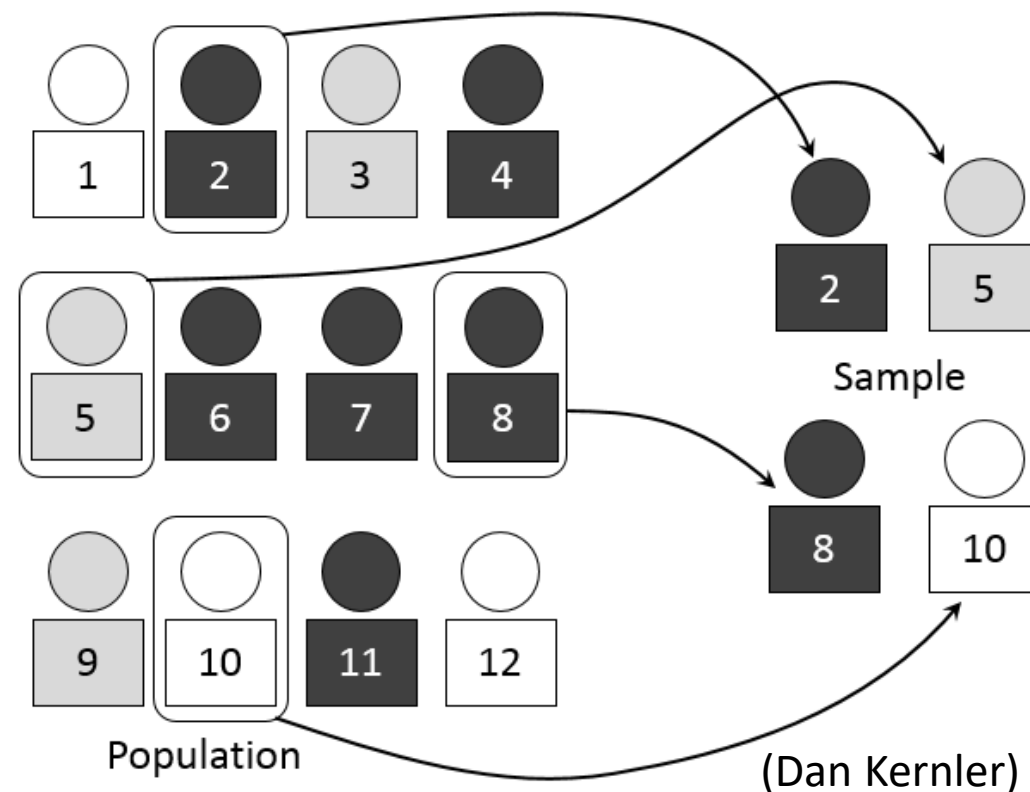
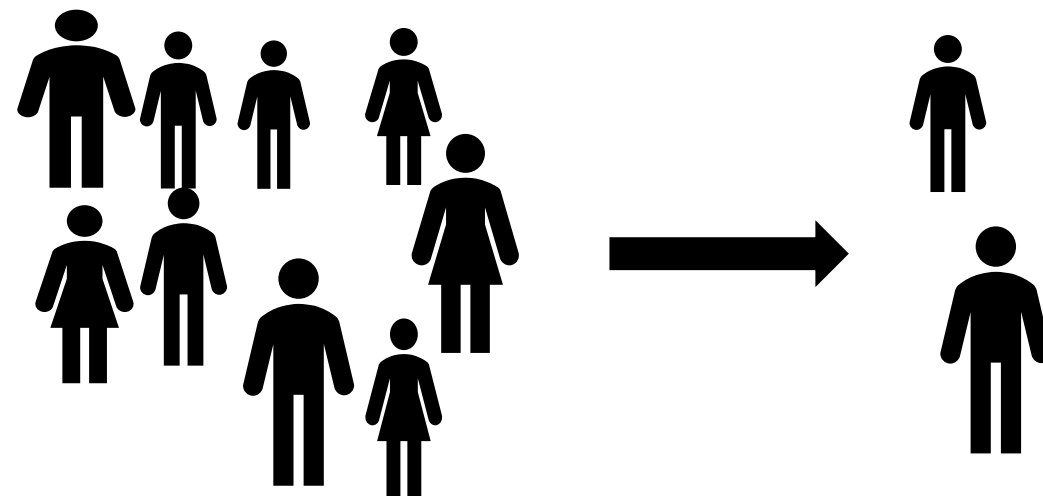
Jak ho získat?

výběr (*sampling*) – **kontrolovaný** výběr z populace vs. **náhodný** výběr z populace

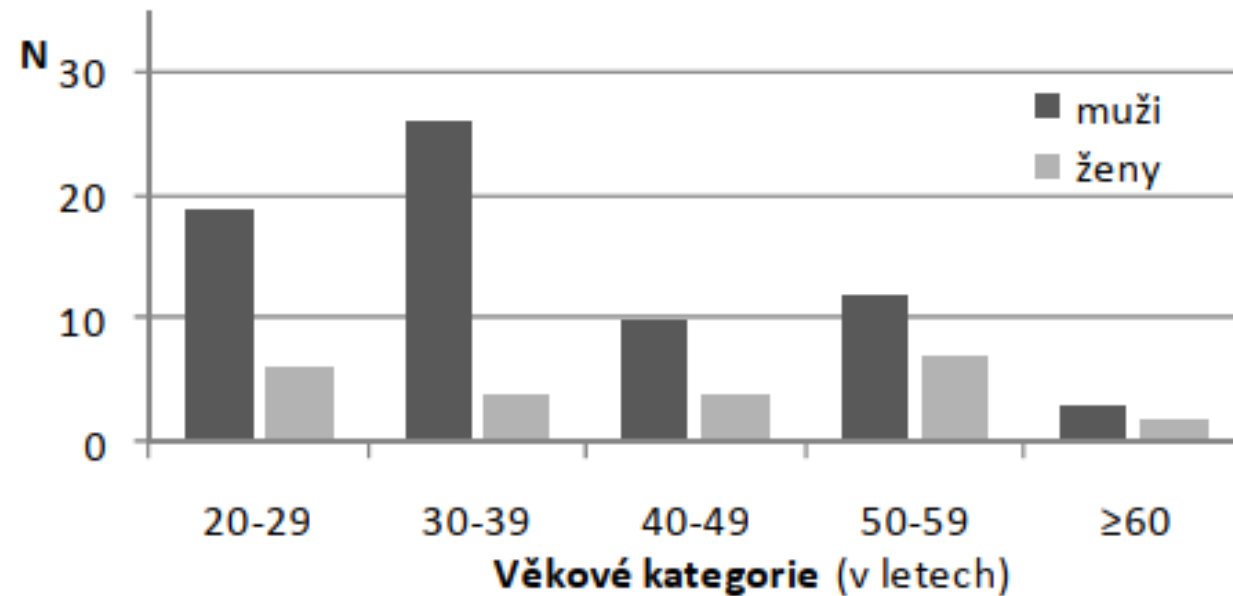
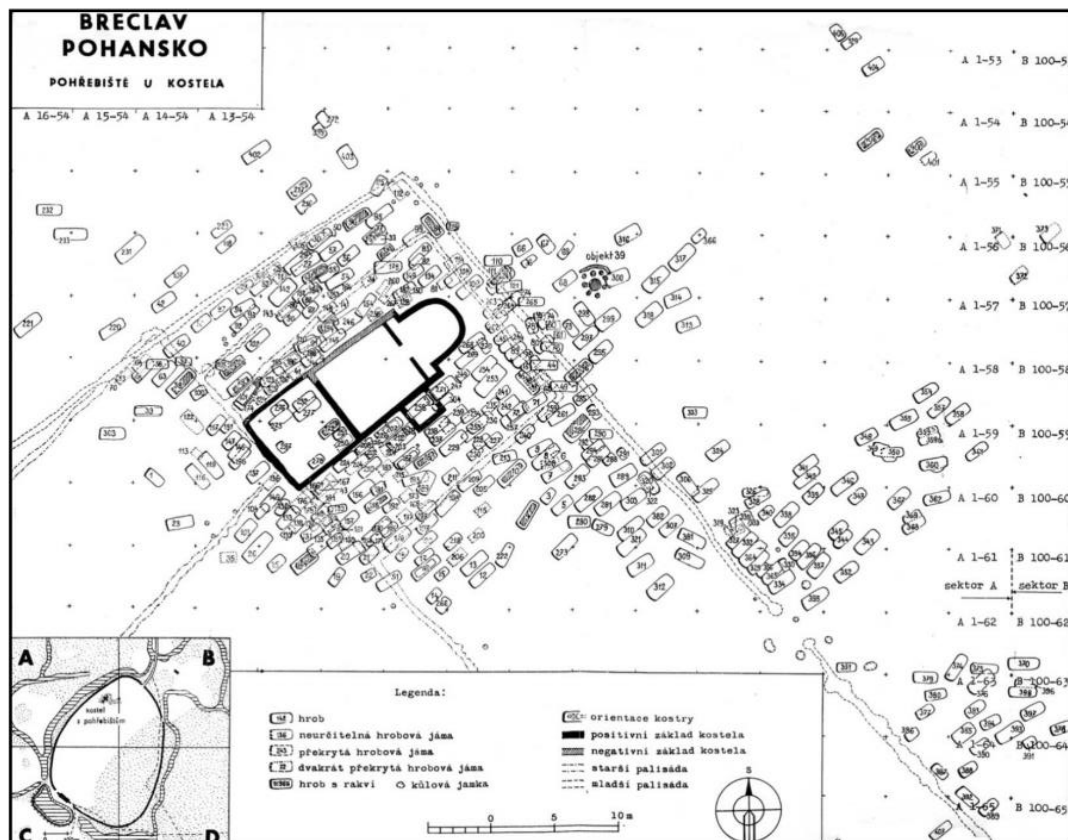
dostupnost   ochota   otázka validity

Jak má být vzorek velký?

optimálně pro malou až střední studii 50–100 jedinců (statistická významnost)

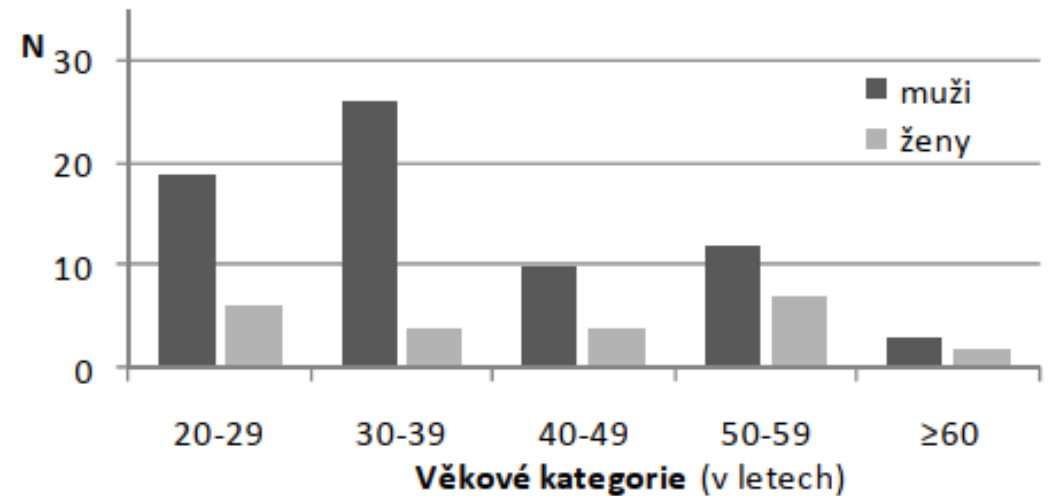
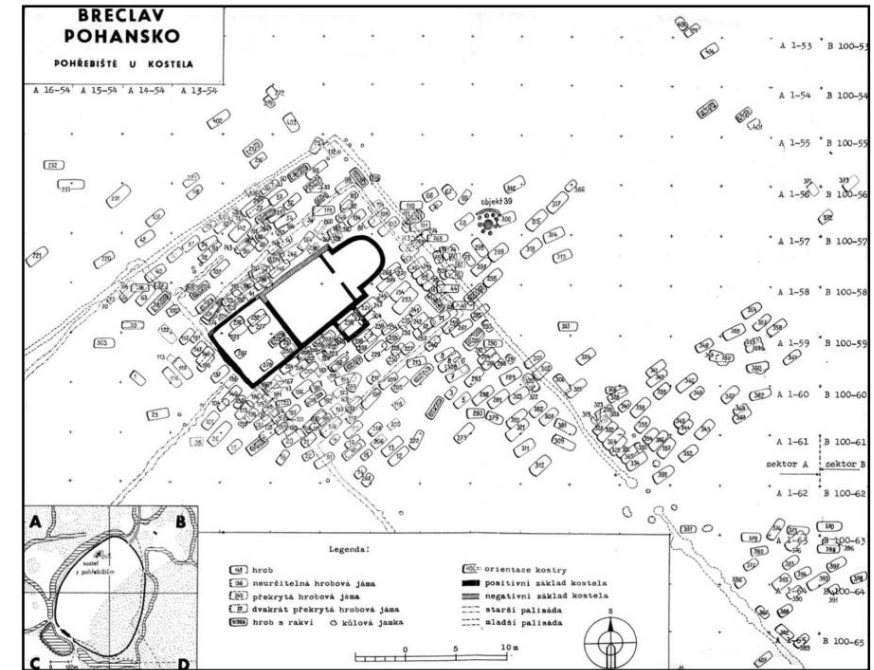
Reprezentativnost vzorku – kosterní pozůstatky

Graf ukazuje počet zachovalých lebek.
Jak si vysvětlit pozorovanou variabilitu?

Reprezentativnost vzorku – kosterní pozůstatky

- fragmentární, **závislé na odolnosti vůči tafonomickým procesům**
- jenom vlastnosti zemřelých lidí
- nejednotný vznik vzorků – pohřby všech nebo subpopulace...?
- ignorování posloupnosti pohřbů

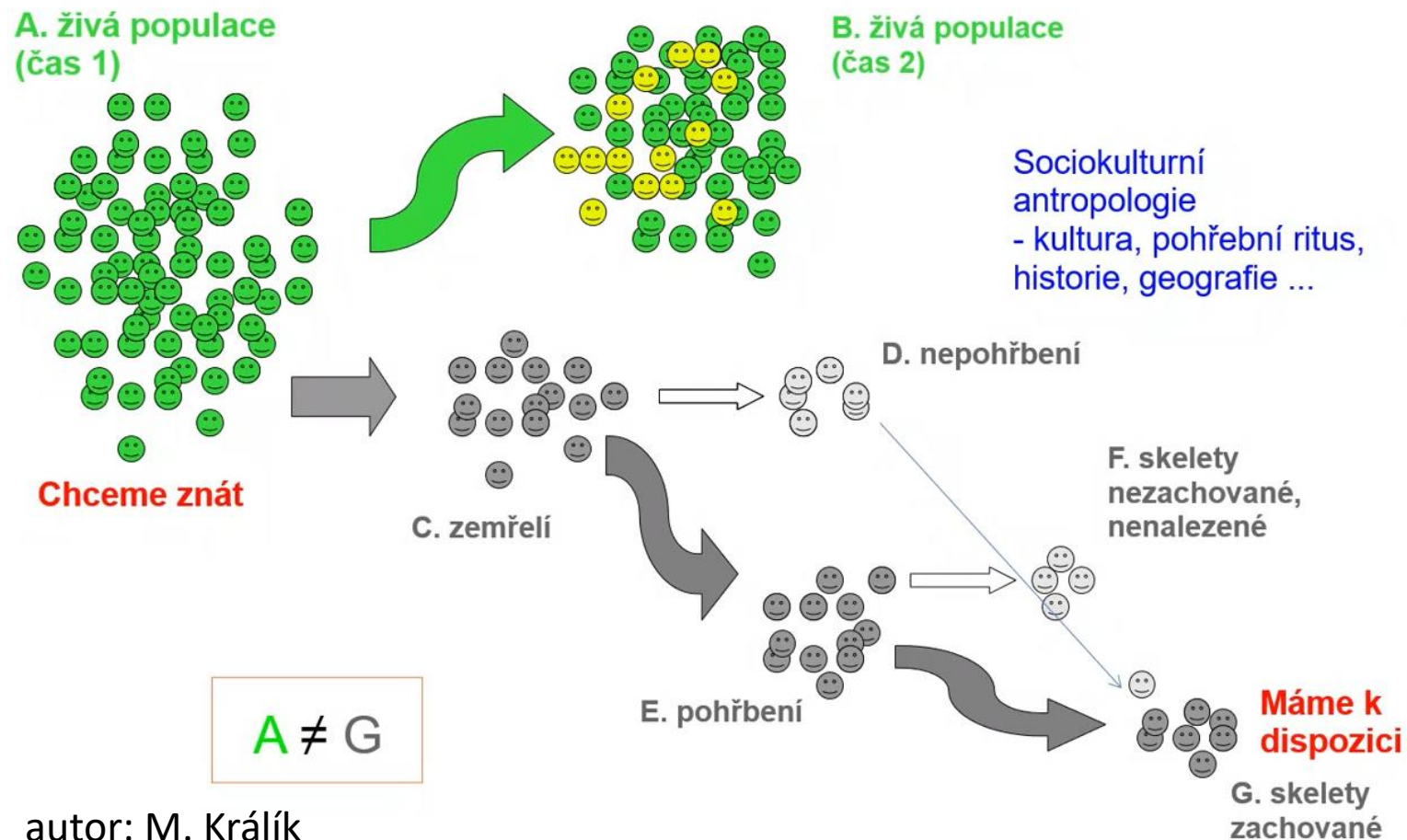

„Zdraví je stav úplné tělesné, duševní a sociální pohody a nejen nepřítomnost nemoci nebo vady.“

Reprezentativní vzorek – osteologický paradox (Wood et al. 1992)

Kosterní nálezy poskytují informaci o těch, kteří **zemřeli**. Nelze podle nich určit, kolik jedinců bylo stresu vystaveno, ale přežilo, a jak vůbec lidé vypadali, než zemřeli.

Vzorek – kosterní pozůstatky – osteologický paradox

demografická nestabilita

- i při stejné mortalitě (podílu úmrtí nedospělých) můžeme pozorovat variabilitu v zastoupení dětí v závislosti na porodnosti (pokud se daří a rodí se, bude jich najednou v záznamu přibývat)

1) nízká mortalita

2) vysoká mortalita, ale nízká natalita

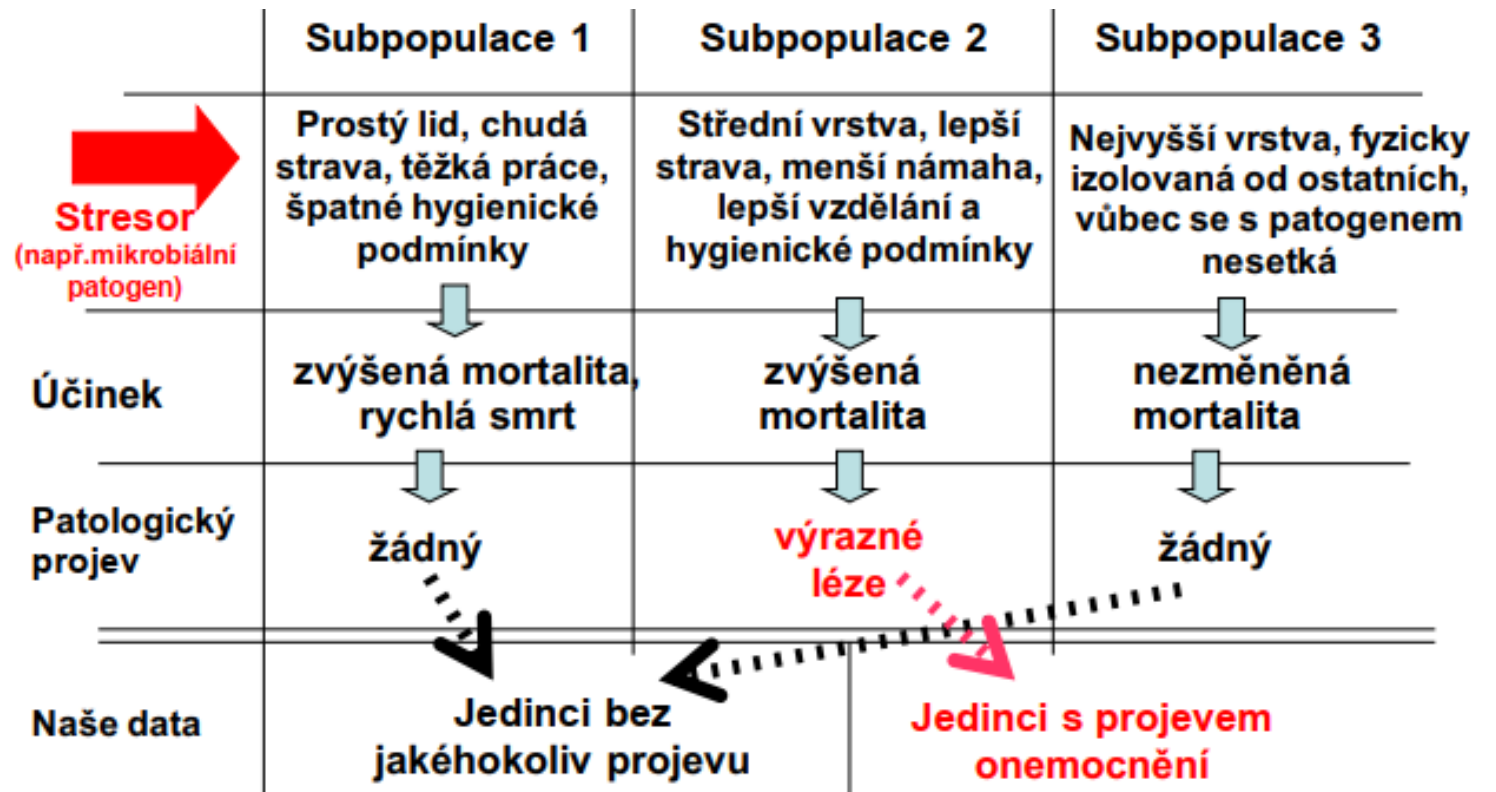
1) vysoká mortalita

2) nízká mortalita ale vysoká natalita

Vzorek – kosterní pozůstatky – osteologický paradox

osteologický paradox – heterogenita v rizicích

- všichni lidé (ani ve stejné kohortě) nemají stejné riziko smrti
- my však vidíme pohřebiště jako celek bez subpopulací

Vzorek – kosterní pozůstatky – osteologický paradox

selective mortality

- umírají ti, kteří jsou nejcitlivější v dané kohortě – už ale nemůžou umřít později
- pokud faktory způsobující známky stresu na kostře zvyšují pravděpodobnost smrti, tak tyto známky podávají nadhodnocenou představu o prevalenci stresu v populaci
- nálezy **patologií** a **známek** stresu také mohou ukazovat, že jim byl daný jedinec schopen dlouhodobě vzdorovat – kdo zemřel rychle, známky na kostech mít nemusí

A to ani při aktech násilí nebo přírodních katastrofách.

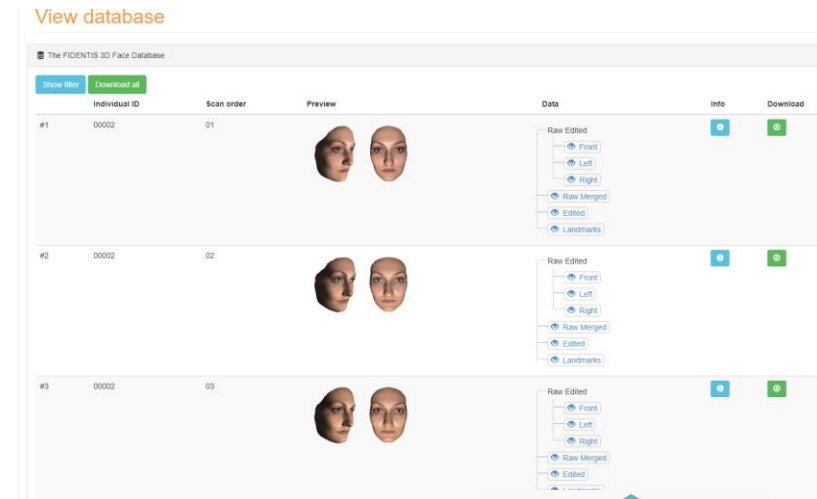
WARFARE IN LATE PREHISTORIC WEST-CENTRAL ILLINOIS

George R. Milner, Eve Anderson, and Virginia G. Smith

Social-group competition and cooperation are critical elements of models of cultural evolution. Despite the presumed significance of such interactions, archaeologists find it difficult to measure these forms of behavior. An Illinois cemetery consisting of 264 burials dating to ca. A.D. 1300 illustrates the unique information that only mortuary sites can provide on the characteristics and intensity of prehistoric intergroup conflict. In this instance, violent death was indicated by several forms of bone damage. Chronic warfare caused a heavy loss of life (at least

Vzorek – dokumentované sbírky a databáze

- kosterní pozůstatky, 2D a 3D záznamy biologických objektů, metrické nebo vizuální hodnocení, měkké tkáně
- +
- známé údaje jako věk, pohlaví, etnická příslušnost, výška postavy, zaměstnání .....

FIDENTIS DATABASE

Log in please.

Login

[No account yet?](#)

Co jsou sbírky?

- kontrola nad tím, jestli daná sbírka reprezentuje danou populaci je **iluzorní**
- dokumentovaná $\neq$ reprezentativní! – **ne každý jedinec v populaci má stejnou šanci**, že se stane součástí sbírky

- **kdo má motivaci darovat tělo?**

(individuální vnímání a postoje k pitvě, výzkumu, darování těla)

vzdělání (Wilson et al. 2007)

společenské postavení (Sanner 1994)

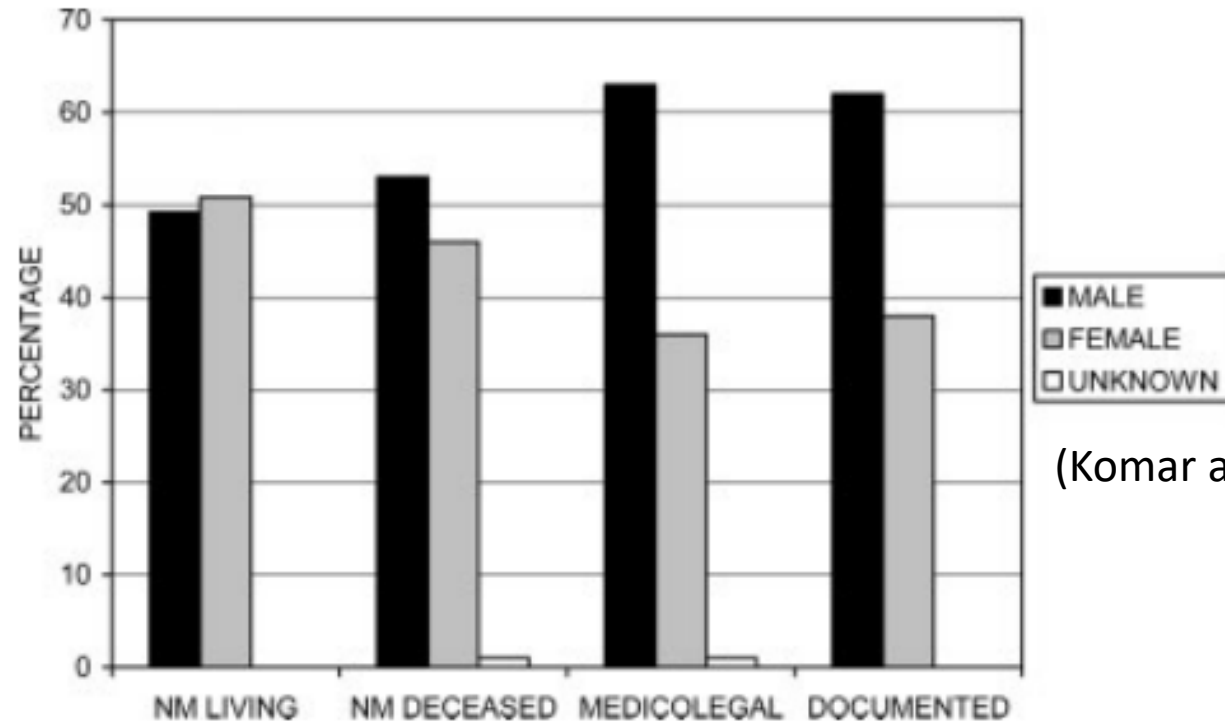
etnicita a kultura (Denninghoff 2000; Orłowski a Vinický 1993)

- **kdo se s největší pravděpodobností „stane“ soudně-lékařským případem?**

nižší vrstvy s nižším vzděláním
muži

Co jsou sbírky?

- převaha mužů – ve všech 12 severoamerických dokumentovaných sbírkách (Komar, Buikstra 2008)

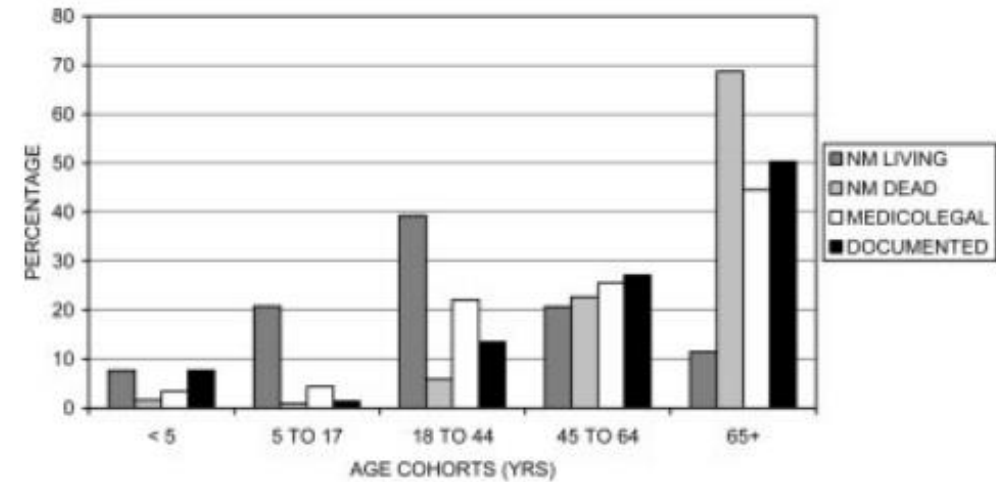
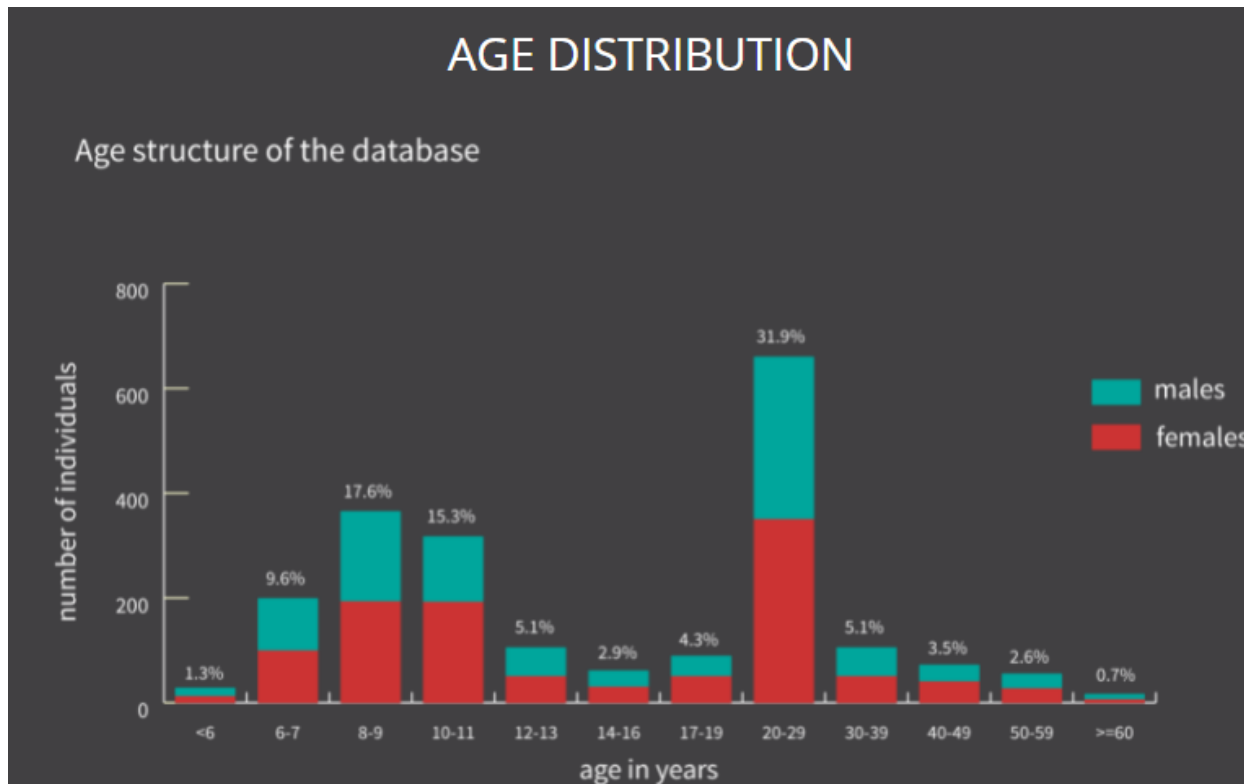

(Komar a Grivas 2008)

Fig. 2. Distribution of males, females, and individuals of unknown sex in the Maxwell documented collection and the three comparative populations.

Co jsou sbírky?

- odchylky od věkového složení populace
- zastoupení neodpovídající skutečnosti vnáší chybu do tvořených metod pro odhad dožitého věku (Boldsen et al. 2002; Usher 2002, s. 30)

Fig. 3. Frequencies of age cohorts in the Maxwell documented collection and the three comparative New Mexico populations, with statistically significant differences ($P < 0.0001$) among the sample groups.

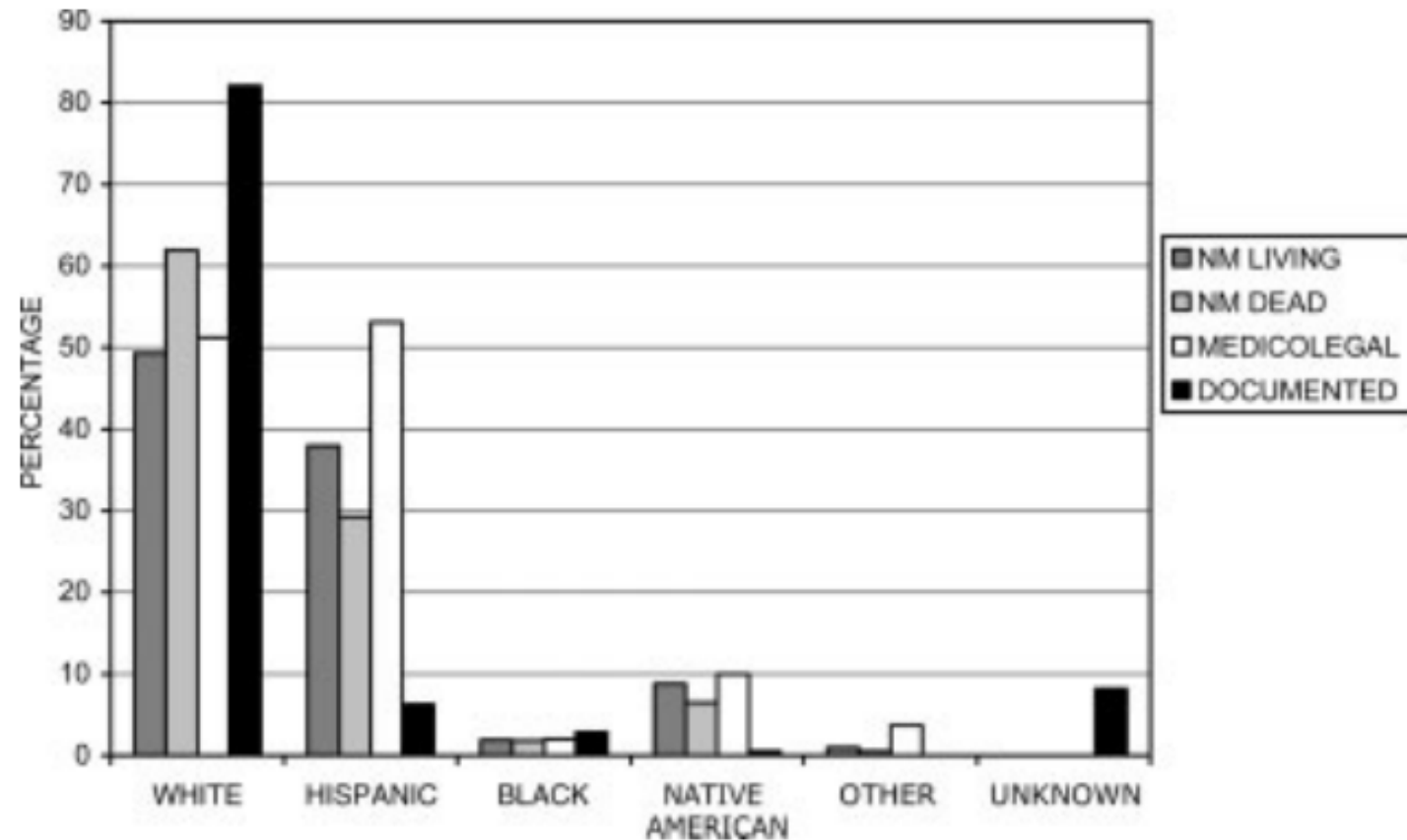

FIDENTIS DATABASE

Co jsou sbírky?

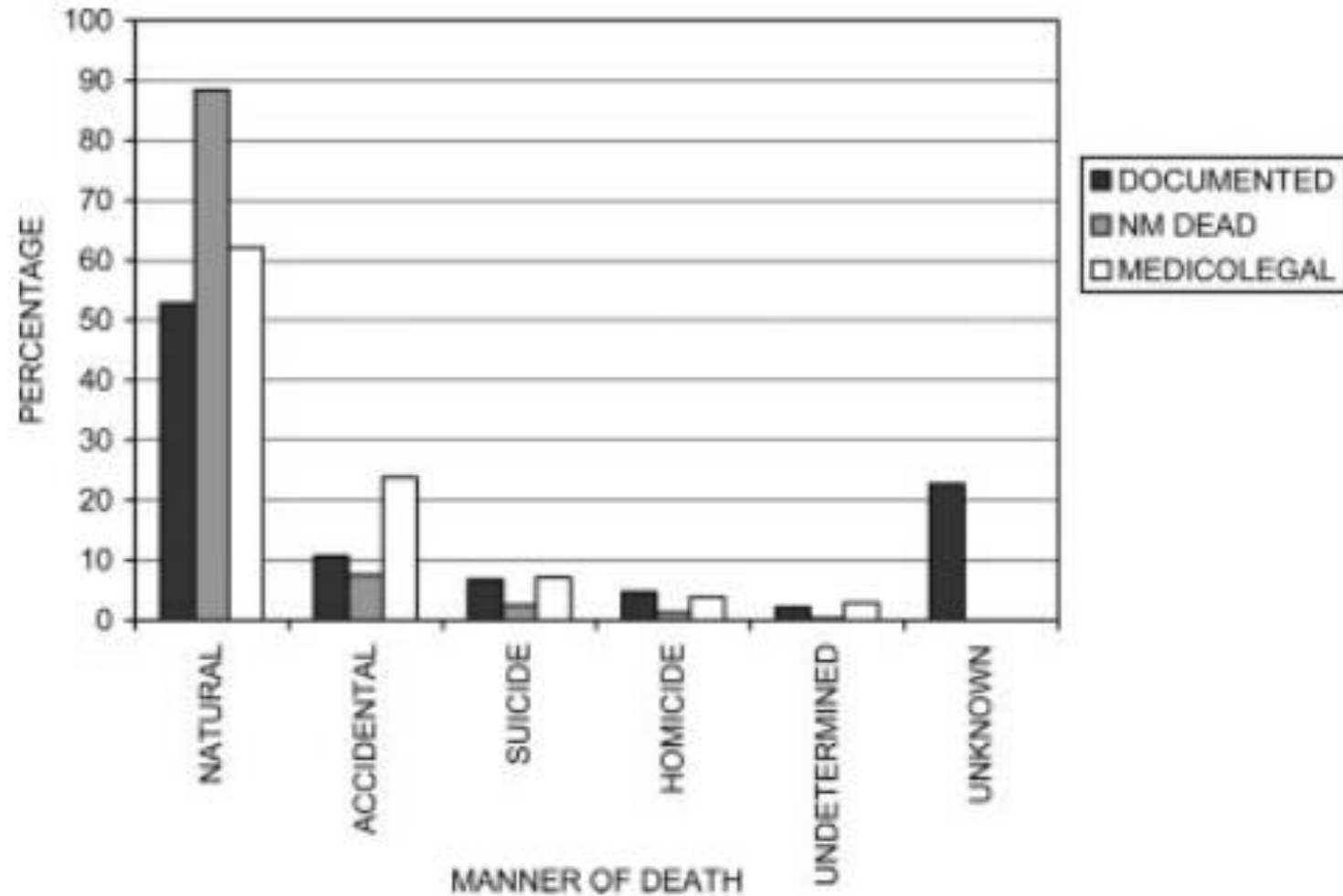
- odchylky v populační afinitě
- 17 % samo uvedlo etnickou příslušnost, 23 % příbuznými, 60 % soudním lékařem
- problematická kategorie – etnicita není pevně daná biologická vlastnost jako spíše společenský konstrukt

Fig. 4. Percentages of self-reported and ascribed population affinity for all four populations. Chi-square analysis reveals significant difference ($P < 0.0001$) among the populations.

Co jsou sbírky?

- způsob úmrtí
- podprezentování přirozené smrti a naopak větší zastoupení osob, které zemřely násilně (v soudně-lékařském souboru)

Fig. 5. The manner of death, as ruled on the death certificate, reported for the three deceased populations: the Maxwell documented collection, New Mexico decedents, and the medico-legal sample.

Kosterní sbírky – Hamann-Todd collection

Původ pozůstatků: nevyzvednutá těla a těla používaná pro výuku na *Case Western University (Cleveland, Ohio)* původem z márnice okresu *Cuyahoga* a clevelandských nemocnic (USA)

Kohorta: + 1893–1938 (také období shromažďování sbírky)

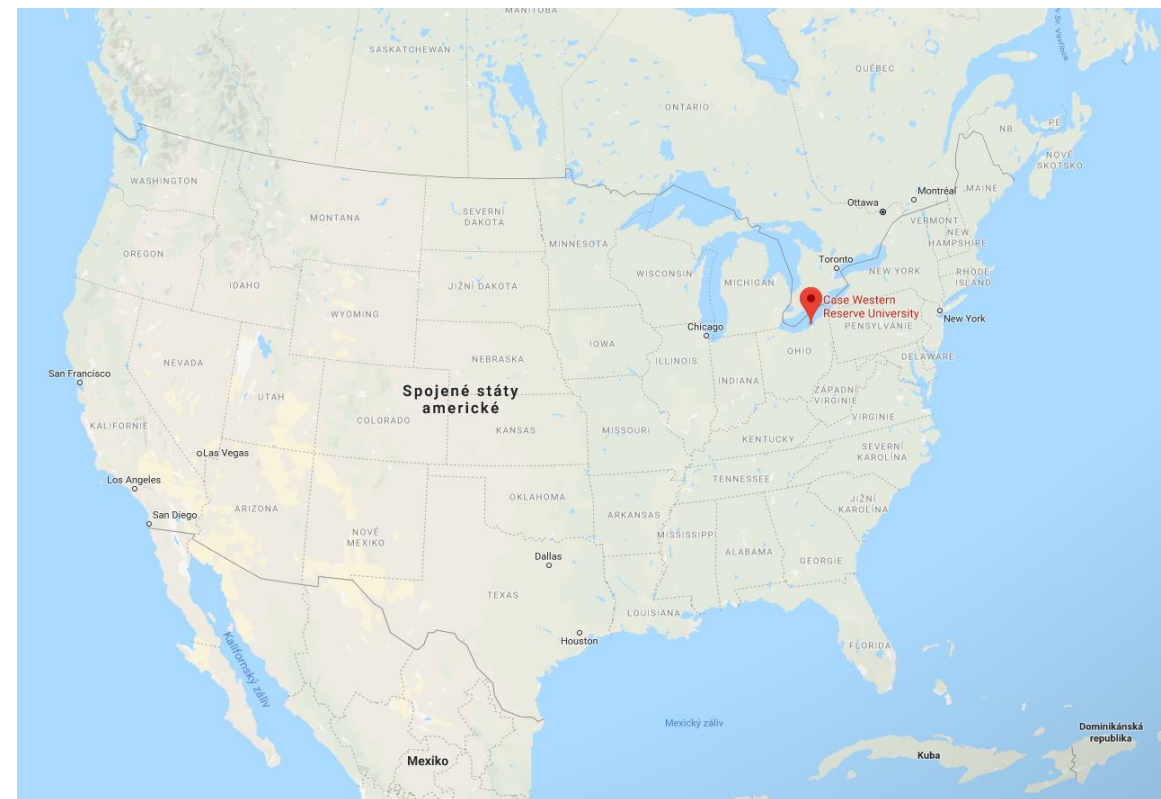
Obsah dokumentace: dožitý věk, pohlaví, populační příslušnost, příčina úmrtí, přítomnost patologií a někdy také výška a váha

Dožitý věk: dospělí i nedospělí (0–105 let)

Etnický původ: specifikován v termínech *White* a *Black*

Počet jedinců: více než 3100 (+ více než 900 koster primátů)

Uložení: *Cleveland Museum of Natural History* (Cleveland, Ohio, USA)

Kosterní sbírky – Terry collection

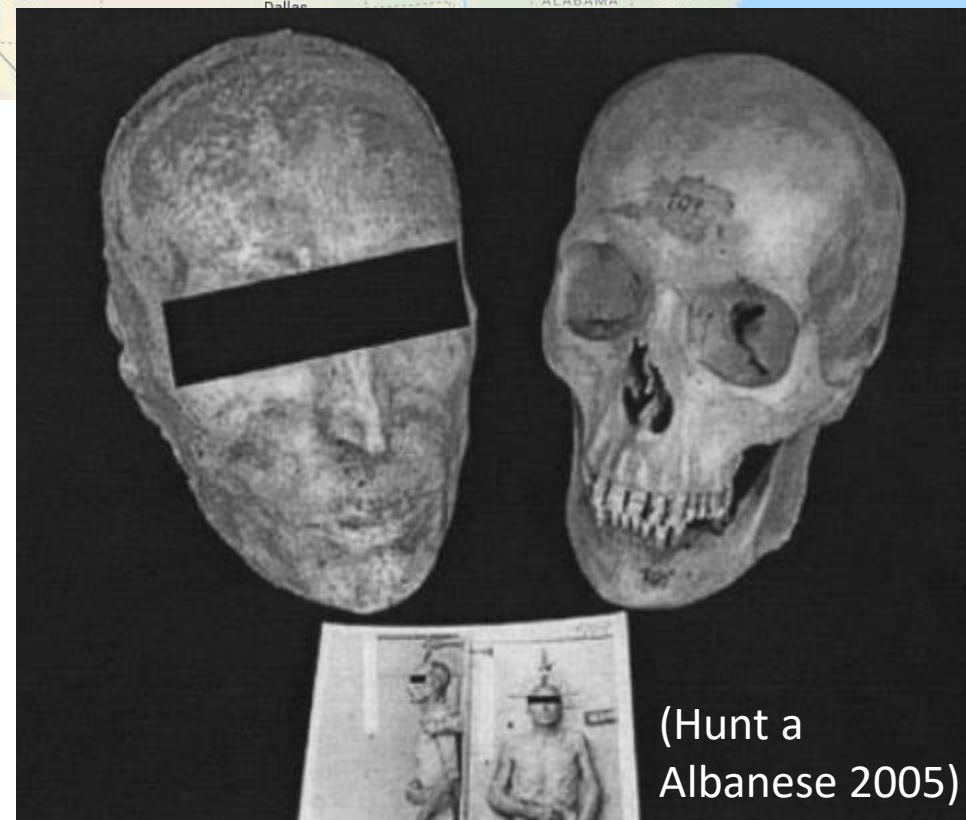
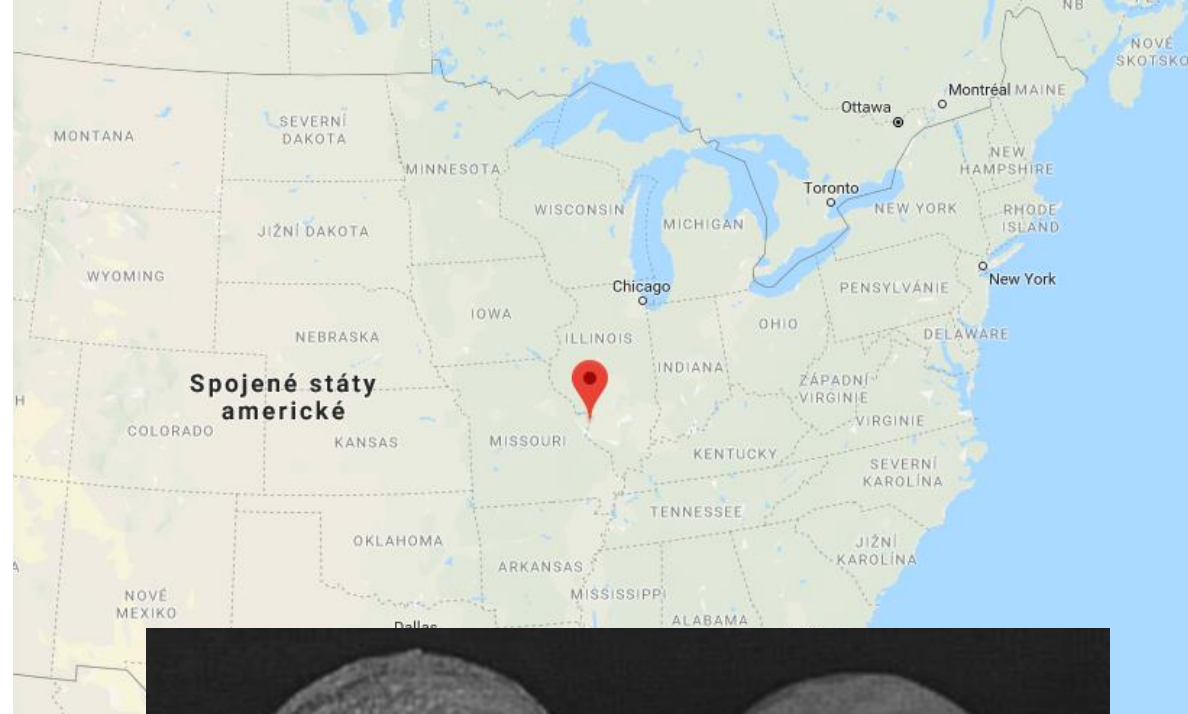
Původ pozůstatků: většinou těla používaná k **výuce anatomie**, původem hlavně z oblasti St. Louis (Missouri, USA)

Kohorta: *1828–1943, +1920–1965

Obsah dokumentace: pohlaví, dožitý věk (udáný samotnými probandy), etnický původ. Záznamy z pitvy obsahující výsledek vyšetření. V některých případech fotografie těl, posmrtné masky a vzorky vlasů

Počet jedinců: ca 1728

Uložení: *Department of Anthropology of the National Museum of Natural History of the Smithsonian Institution* (Washington, D.C., USA)

(Hunt a Albanese 2005)

Kosterní sbírky – Lisabon – Luís Lopes Collection

Původ pozůstatků: opuštěné hroby z okolí Lisabonu, lidé s portugalským původem, část narozená v někdejších portugalských koloniích. Celkově **nižší a střední městská vrstva**

Tvořeno: od 1981

Kohorta: *1805–1972, +1880–1975

Obsah dokumentace: pohlaví, dožitý věk, místo narození, původ, příčina smrti, další údaje jsou dohledatelné přes *civil registration number*

Dožitý věk: 0–98 let

Etnický původ: specifikován původ jedinců

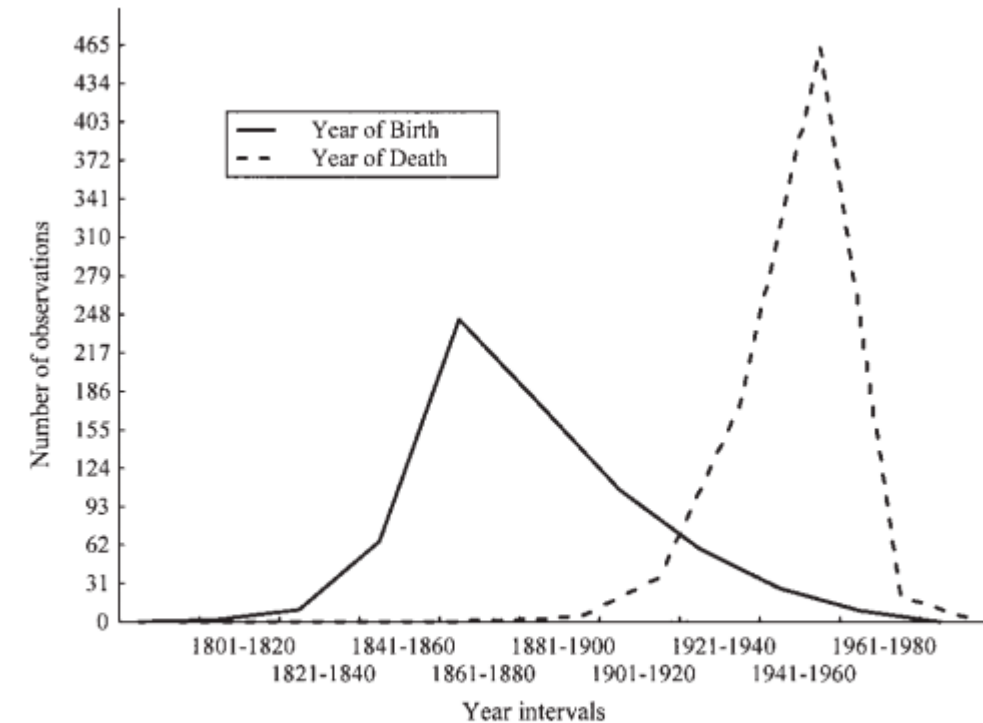
Počet jedinců: 1692, k dispozici zatím 699 (Cardoso 2006)

Uložení: *Departamento de Zoologia e Antropologia (Museu Bocage), Museu Nacional de História Natural* (Lisabon, Portugalsko)

Brief Communication: The Collection of Identified Human Skeletons Housed at the Bocage Museum (National Museum of Natural History), Lisbon, Portugal

Hugo F.V. Cardoso*

Departamento de Zoologia e Antropologia (Museu Bocage), Museu Nacional de História Natural, Lisbon, Portugal

Fig. 1. Distribution of years of birth and death of Luís Lopes Collection (sexes pooled).

Kosterní sbírky – Pachnerova sbírka

Původ dat: jedinci ze sociálně slabších vrstev

Kohorta: + 1934–1935

Obsah dokumentace: pohlaví, dožitý věk, tělesná výška, rok narození, datum pitvy, jméno

Dožitý věk: 20–84 let

Etnický původ: nspecifikován

Počet jedinců: původní sbírka rozšířena na ca 290 jedinců

Uložení: Lékařská fakulta, Univerzita Karlova, Praha

Kosterní sbírky – Howells craniometric data set

Původ pozůstatků: pouze naměřené lebeční rozměry

Kohorta: +16. století BC – 20. století AD

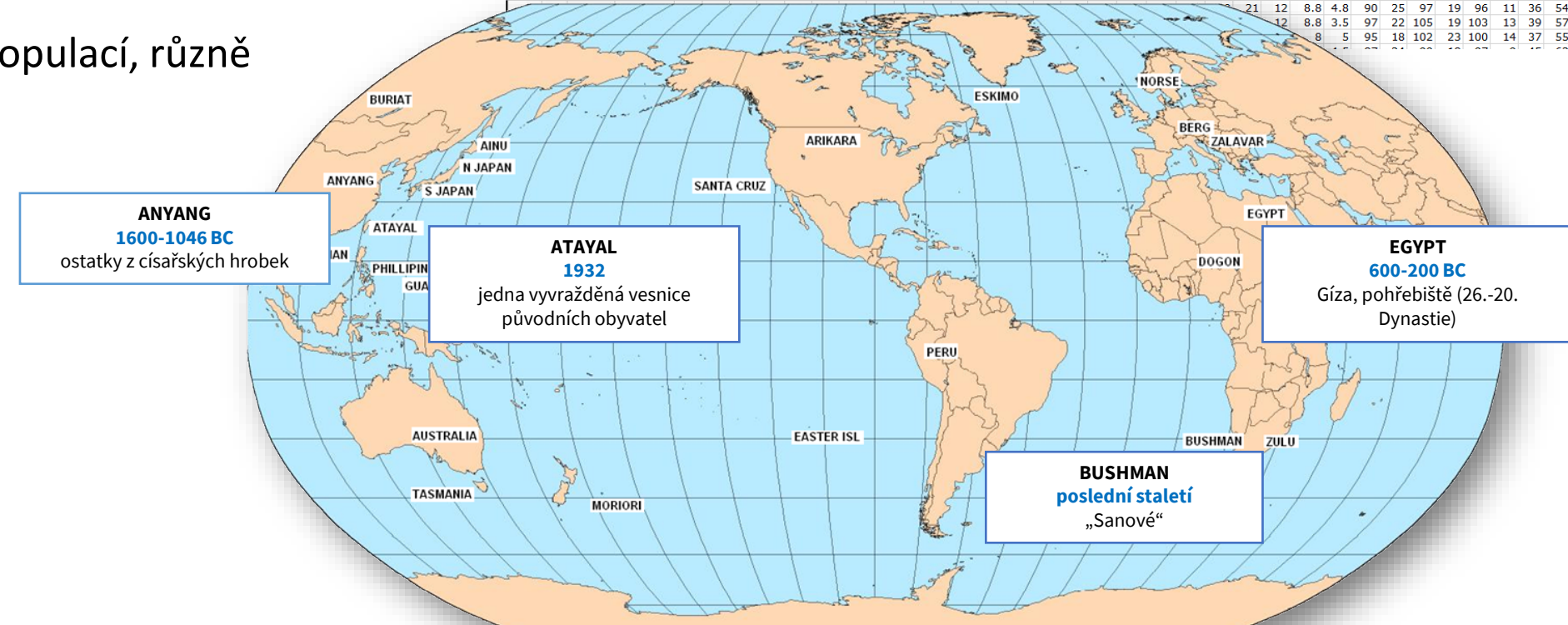
Obsah dokumentace: pohlaví (často odhadnuté),
etnický původ

Etnický původ: celkem 28 populací, různě
charakterizovaných

Počet jedinců: 2524

ID	Sex	PopNum	Population	GOL	NOL	BNL	BBH	XCB	XFB	YIB	AUB	WCB	ASB	BPL	NPH	NHL	JUB	NLB	MAB	MDH	MDB	OBH	OBG	DKB	NDS	WNB	SIS	ZMB	SSS	FMB	NAS	EKB	DKS	IML	XML
1 M	1	NORSE	189	185	100	135	143	120	133	119	70	112	96	66	50	118	26	63	31	13	31	42	22	12	9.5	4.9	83	20	100	19	100	8	42	57	
2 M	1	NORSE	182	178	102	139	145	120	137	125	66	113	108	64	48	118	25	72	19	13	28	39	21	9	10.8	4.5	101	27	95	17	96	9	32	53	
7																																			
8																																			
7																																			
1																																			
3																																			
4																																			
9 M	1	NORSE	188	182	96	134	141	123	135	123	71	111	87	72	51	115	24	61	31	12	33	39	20	15	8.2	4.5	90	22	95	20	97	9	37	57	
10 M	1	NORSE	189	189	101	131	144	115	130	125	63	108	95	63	50	115	25	61	28	12	33	40	19	14	8.1	4.6	93	20	96	17	96	10	38	54	
11 M	1	NORSE	186	183	107	138	143	116	136	129	71	113	96	70	55	118	25	57	28	13	32	41	20	11	7.1	6.1	94	22	101	17	101	11	36	55	
12 M	1	NORSE	182	182	99	124	136	113	125	120	69	111	98	69	53	114	25	63	28	12	36	40	20	12	8	3.7	9.3	26	96	19	94	14	37	54	
13 M	1	NORSE	193	191	101	134	142	118	132	125	71	115	96	70	53	117	24	60	29	12	35	38	22	10	9.7	4.2	94	22	98	16	97	10	35	55	
14 M	1	NORSE	195	194	105	127	137	110	135	125	70	112	98	73	59	116	24	67	32	16	35	39	24	15	7.5	3.9	90	24	99	19	98	10	37	55	
15 M	1	NORSE	187	183	103	131	141	117	133	125	72	111	96	67	48	116	25	67	28	13	33	39	21	12	5.7	2.3	93	23	99	19	98	11	38	54	
16 M	1	NORSE	189	187	97	129	144	129	136	121	71	109	95	64	49	119	25	63	34	14	31	39	27	12	9	2.4	94	20	99	18	100	12	37	55	
17 M	1	NORSE	179	174	101	132	147	121	139	129	74	110	98	65	49	123	28	68	28	13	31	40	25	13	9.9	4.1	100	24	102	23	102	13	38	60	
18 M	1	NORSE	175	174	100	132	135	113	128	114	65	107	93	65	47	115	26	59	30	12	35	40	23	12	9.6	5.2	87	18	100	19	100	11	42	58	
19 M	1	NORSE	191	189	109	128	135	110	139	127	73	114	114	76	58	127	28	72	37	20	34	42	22	14	7.8	4.1	109	29	102	20	104	10	40	62	
20 M	1	NORSE	192	191	100	127	142	115	134	126	72	114	97	72	57	118	24	63	36	14	35	42	22	12	9.9	5	96	25	99	22	97	15	42	60	
21 M	1	NORSE	194	192	104	139	145	122	137	125	74	112	96	67	52	117	24	59	36	13	33	39	22	12	7.1	3.3	100	21	94	18	95	10	33	53	
22 M	1	NORSE	195	191	100	128	137	109	137	125	71	116	102	69	49	119	26	63	33	15	36	41	22	11	10.4	5	100	26	99	21	100	11	35	53	
23 M	1	NORSE	184	182	102	137	142	120	134	122	69	112	96	68	52	113	23	62	30	14	35	40	18	11	6.4	5	94	23	95	16	94	11	36	57	
24 M	1	NORSE	186	185	109	133	137	117	138	125	77	108	109	64	50	124	26	65	30	14	32	40	21	12	10.9	5.5	96	22	99	18	100	9	41	59	
25 M	1	NORSE	195	193	102	141	147	127	136	131	71	116	92	74	56	114	25	67	36	14	32	38	27	13	9.8	5.2	107	28	98	21	100	13	34	58	
26 M	1	NORSE	189	187	102	134	140	118	126	122	72	107	95	67	52	118	25	60	31	13	34	42	24	13	9.1	4.3	90	23	100	20	100	13	38	55	
27 M	1	NORSE	188	185	101	133	141	117	133	125	72	111	96	67	48	116	25	67	28	13	33	39	21	12	5.7	2.3	93	23	99	19	98	11	38	54	
28 M	1	NORSE	182	180	104	123	141	117	133	125	72	111	96	67	48	116	25	67	28	13	33	39	21	12	5.7	2.3	93	23	99	19	98	11	38	54	
29 M	1	NORSE	188	185	100	133	141	117	133	125	72	111	96	67	48	116	25	67	28	13	33	39	21	12	5.7	2.3	93	23	99	19	98	11	38	54	
30 M	1	NORSE	186	183	104	134	141	117	133	125	72	111	96	67	48	116	25	67	28	13	33	39	21	12	5.7	2.3	93	23	99	19	98	11	38	54	
31 M	1	NORSE	186	184	96	134	145	128	137	126	67	112	91	72	51	121	25	67	31	12	35	42	24	12	8.9	3.3	98	26	103	20	100	15	37	52	
32 M	1	NORSE	201	198	107	133	147	121	139	132	77	111	102	70	50	122	27	63	28	13	30	41	24	12	11.6	3.8	97	23	100	18	103	11	36	59	
33 M	1	NORSE	189	186	97	140	152	122	138	131	73	111	91	69	52	120	24	60	27	13	34	40	21	10	8.7	3.5	97	20	96	13	98	9	38	57	
34 M	1	NORSE	192	187	99	126	144	117	137	128	69	119	94	69	51	117	26	62	31	12	32	41	24	12	11.9	4.8	92	23	100	18	102	10	33	53	
35 M	1	NORSE	190	186	106	139	147	125	134	126	70	117	101	69	52	116	26	62	33	15	36	42	21	13	9.5	5.9	91	23	102	18	100	12	36	51	
36 M	1	NORSE	189	187	104	139	143	124	137	127	75	115	99	70	54	124	26	67	31	12	35	42	24	13	8.5	4.9	102	25	106	19	106	9	41	59	

(<https://web.utk.edu/~auerbach/HOWL.htm>)

Měření

- přiřazování čísel objektům, událostem či kvalitě podle daných pravidel
- základem je metrický systém

škála – přístroj – postup

+ zásady

- správná a šetrná manipulace s materiálem
- správná a osvojená technika měření
- bezpečnost práce
- vždy kontrolovat jednotky, ve kterých měříme

Vlastnosti, znaky a proměnné

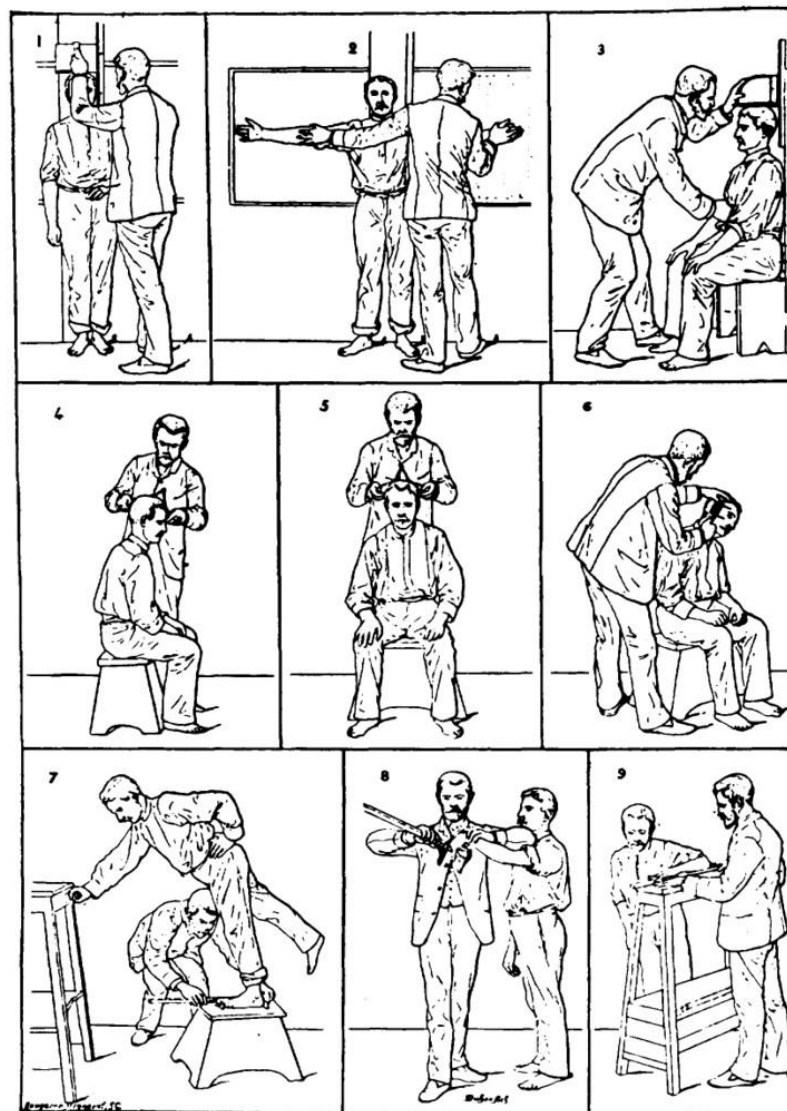
VLASTNOST

ZNAK – symbolické vyjádření vlastnosti, jejího stavu hodnotami, jejichž změny odpovídají změnám vlastnosti

- nabývá alespoň dvou hodnot
- úplný
- jednoznačný atd...

PROMĚNNÁ – hodnocený a analyzovaný znak

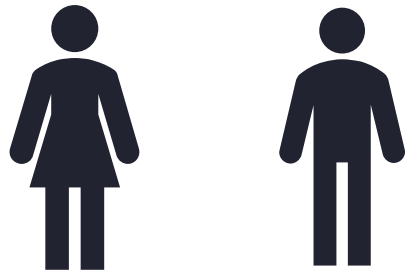
RELEVÉ DU SIGNALEMENT ANTHROPOMÉTRIQUE

1. Taille. — 2. Envergure. — 3. Buste. —
4. Longueur de la tête. — 5. Largeur de la tête. — 6. Oreille droite. —
7. Pied gauche. — 8. Médius gauche. — 9. Coudée gauche.

Vlastnosti, znaky a proměnné

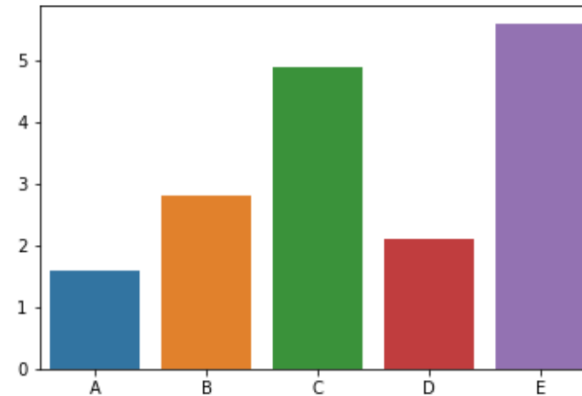
kvalitativní, kategoriální proměnné
nominální (může být dichotomická)
– pouhé označení

ordinální
– mohou být seřazeny

Jak je uchopit?

modus

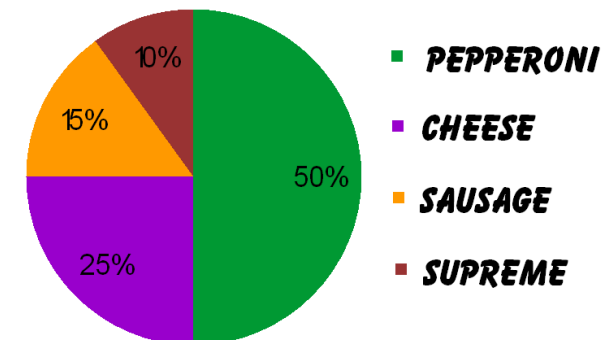

	Dog	Cat	Total
Male	42	10	52
Female	9	39	48
Total	51	49	100

frekvence výskytu
kontingenční tabulky,
chi-kvadrát test

median

FAVORITE PIZZA TOPPINGS

Vlastnosti, znaky a proměnné

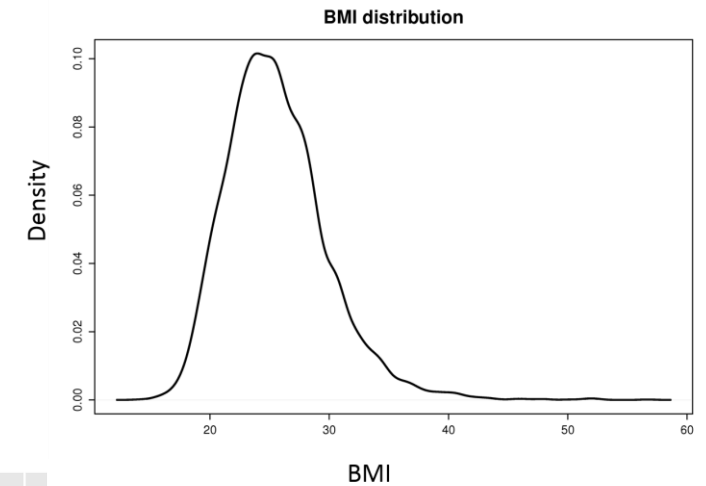
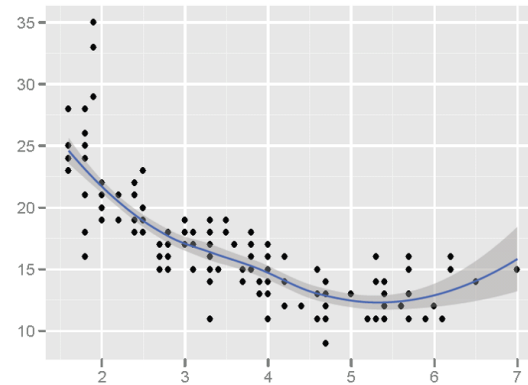
kvantitativní, numerické proměnné

intervalová proměnná – můžeme říct o kolik

podílová (poměrová) proměnná – můžeme říct kolikrát

diskrétní

spojité (mohou být vnímány jako diskrétní)

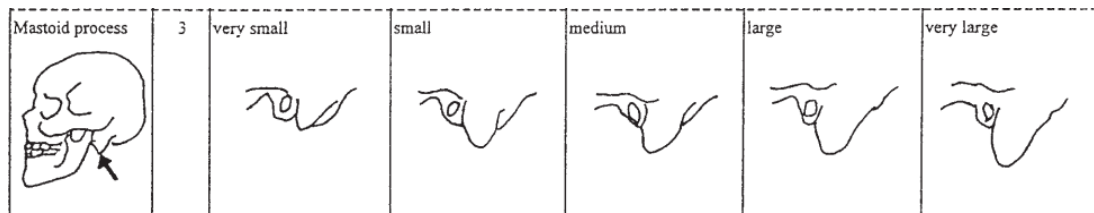

většina statistiky (za splnění podmínek)

Vlastnosti, znaky a proměnné

VLASTNOST – ZNAK – PROMĚNNÁ

Vlastnosti je možné hodnotit různým způsobem, ale tyto různé způsoby nepostihují totéž

morfoskopicky

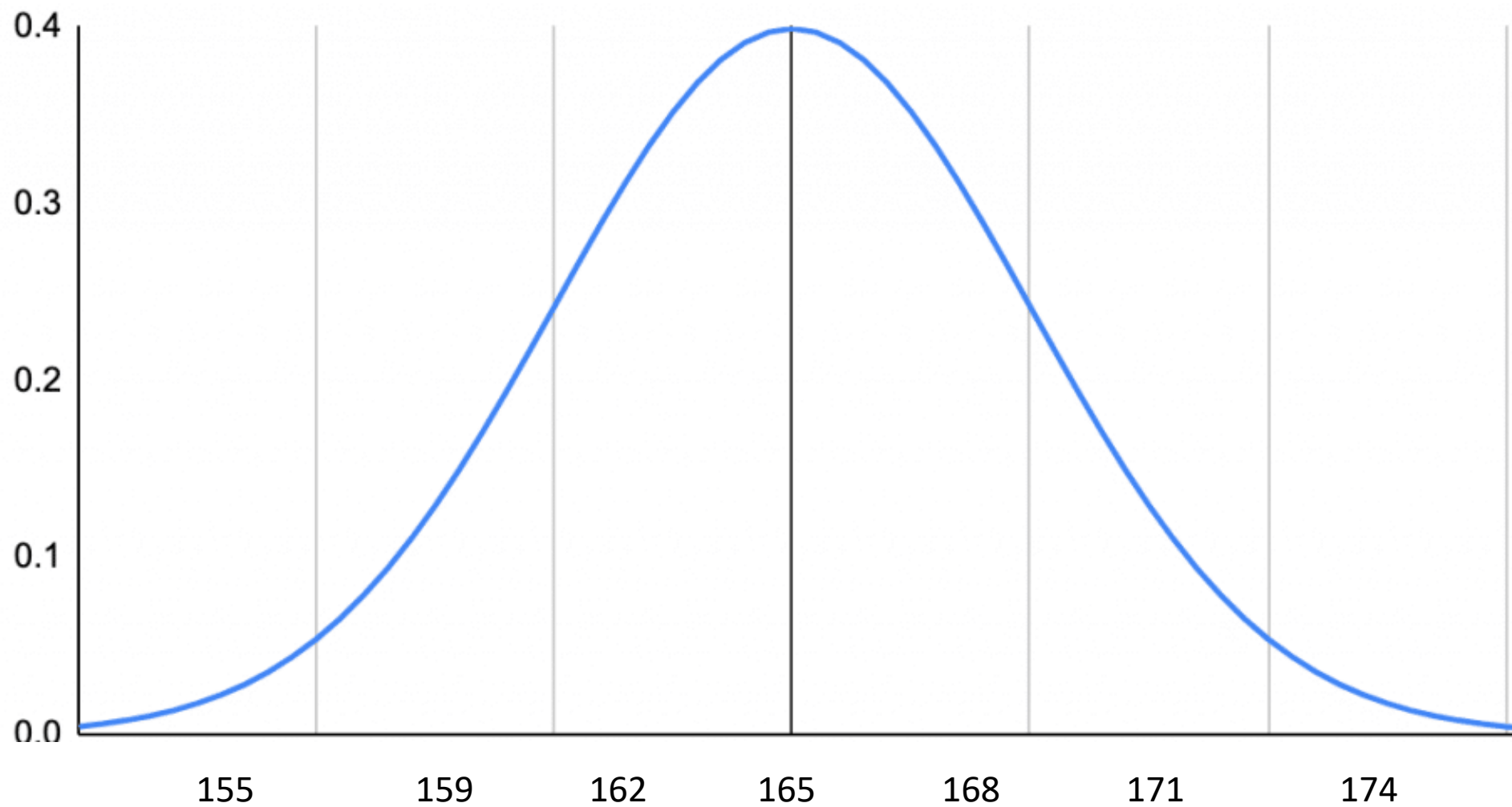
věkové kategorie

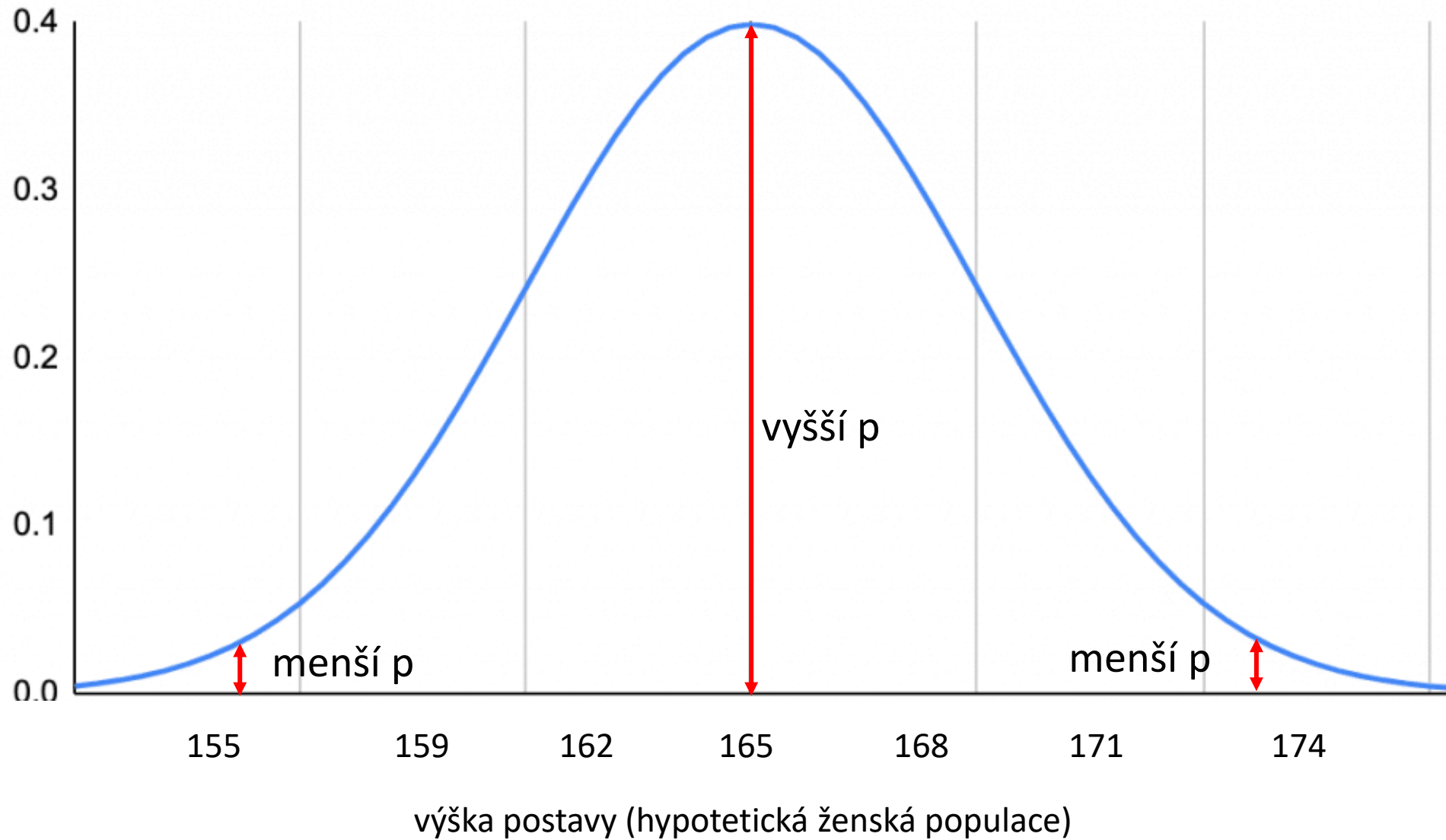
morfometricky

věk

Vsuvka – normální rozložení

Vsuvka – normální rozložení

Vsuvka – rozptyl a směrodatná odchylka

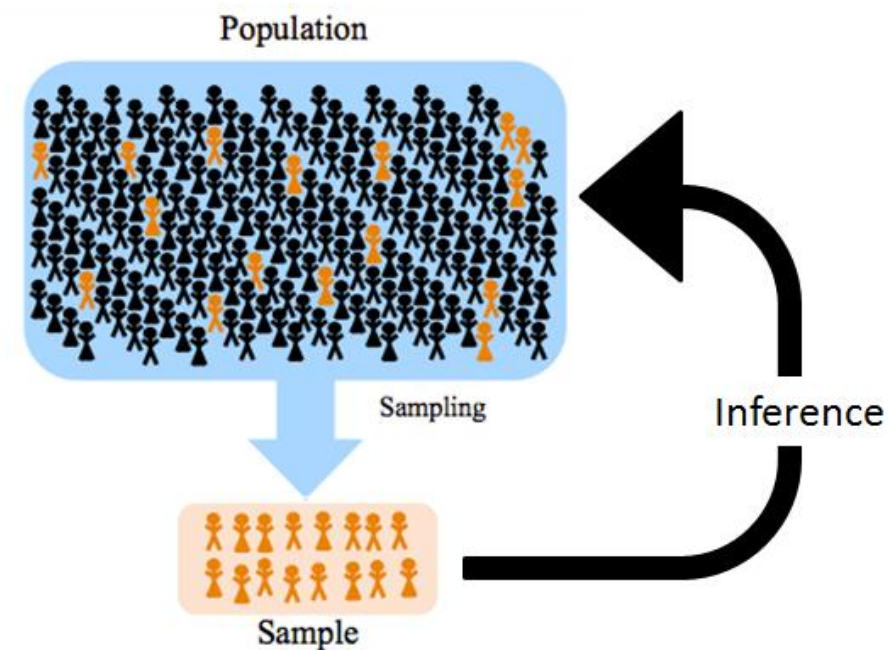
rozptyl (variance)

- udává, jak moc jsou hodnoty **rozptýleny** okolo střední hodnoty
- počítá se jako **průměrný čtverec vzdáleností hodnot od průměru**

Meření		
45		
51		
47		
42		
49		
50		

m (průměr) = 47,5

$$s^2 = \frac{\sum (x^i - \bar{x})^2}{n-1}$$

σ – základní soubor (n)

s – výběrový soubor ($n-1$)

Vsuvka – rozptyl a směrodatná odchylka

rozptyl (variance)

- udává, jak moc jsou hodnoty **rozptýleny** okolo střední hodnoty
- počítá se jako **průměrný čtverec vzdáleností hodnot od průměru**

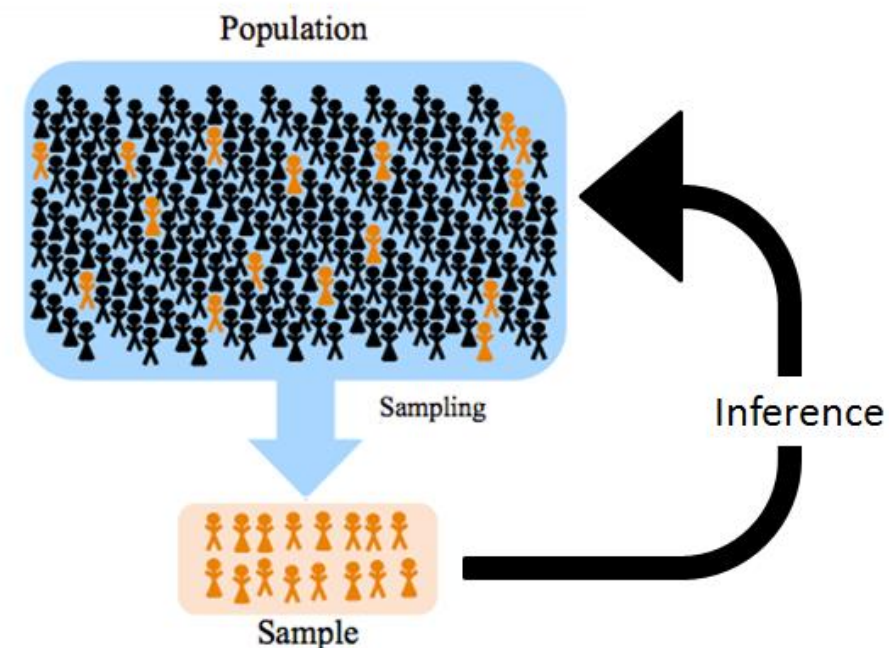
Meření	$x^i - \bar{x}$	$(x^i - \bar{x})^2$
45	-2,5	6,25
51	3,5	12,25
47	-0,5	0,25
42	-5,5	30,25
49	1,5	2,25
50	2,5	6,25

m (průměr) = 47,5

$$\Sigma(x^i - \bar{x})^2 = 57,5$$

$$s^2 = 9,58$$

$$s^2 = \frac{\Sigma(x^i - \bar{x})^2}{n-1}$$

σ – základní soubor (n)

s – výběrový soubor ($n-1$)

Vsuvka – rozptyl a směrodatná odchylka

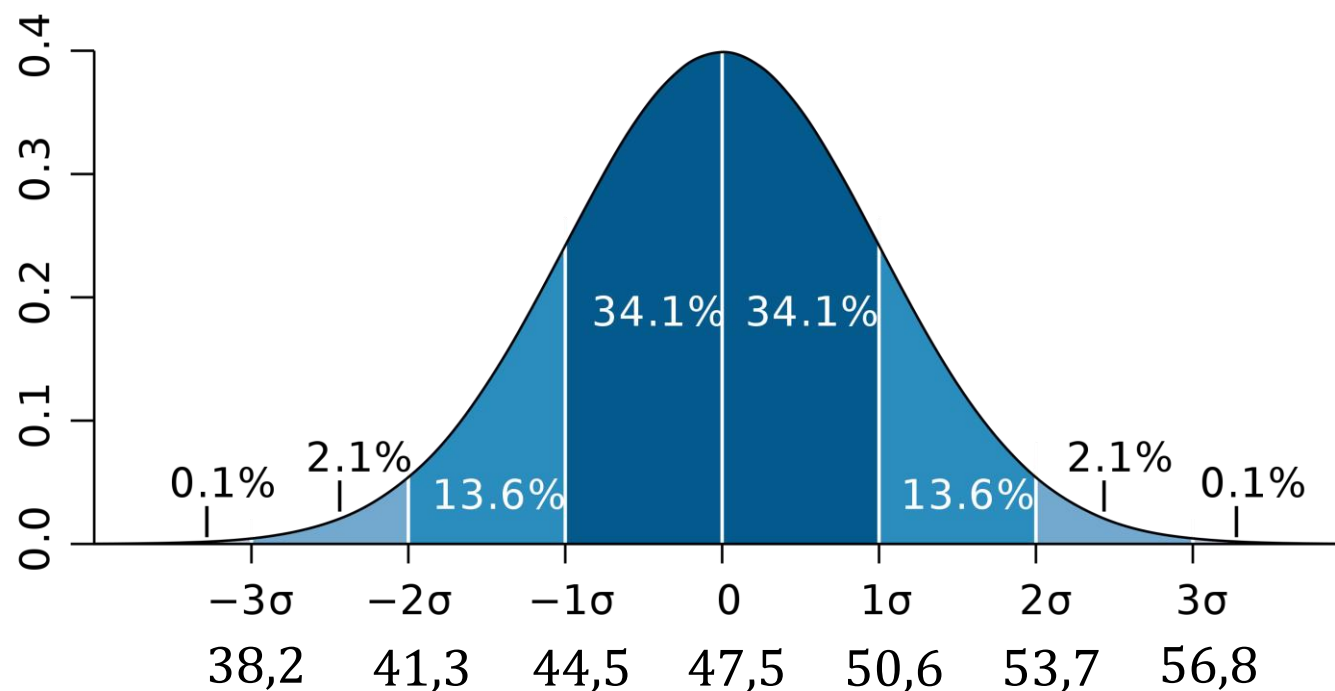
směrodatná odchylka

- druhá odmocnina z rozptylu
- má stejné měrné jednotky jako sledovaná proměnná
- nabývá vždy pouze kladných hodnot
- **68,27 – 95,45 – 99,73!!!**

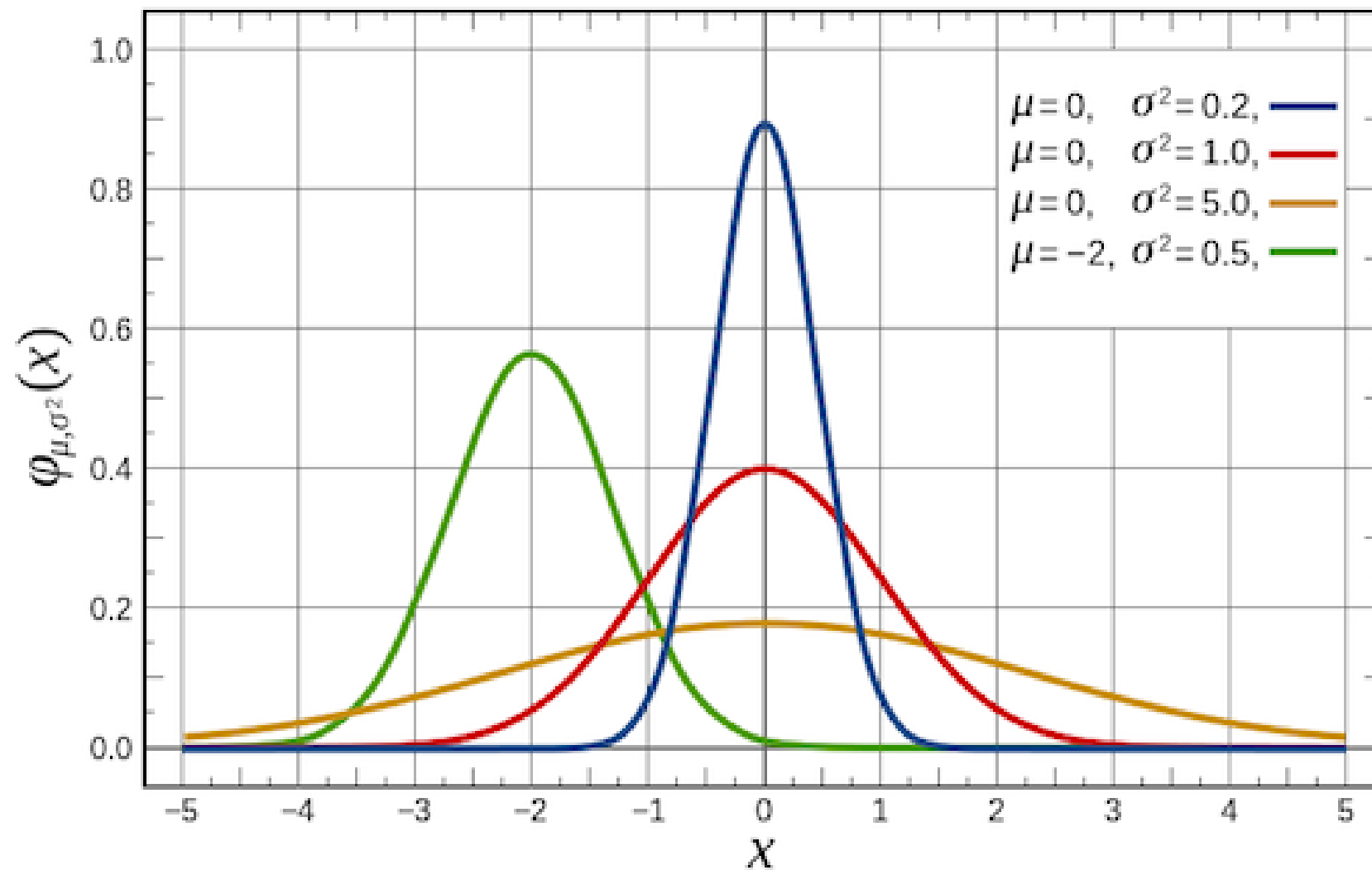
$$s = \sqrt{\frac{\sum (x^i - \bar{x})^2}{n-1}}$$

$$s^2 = 9,58$$

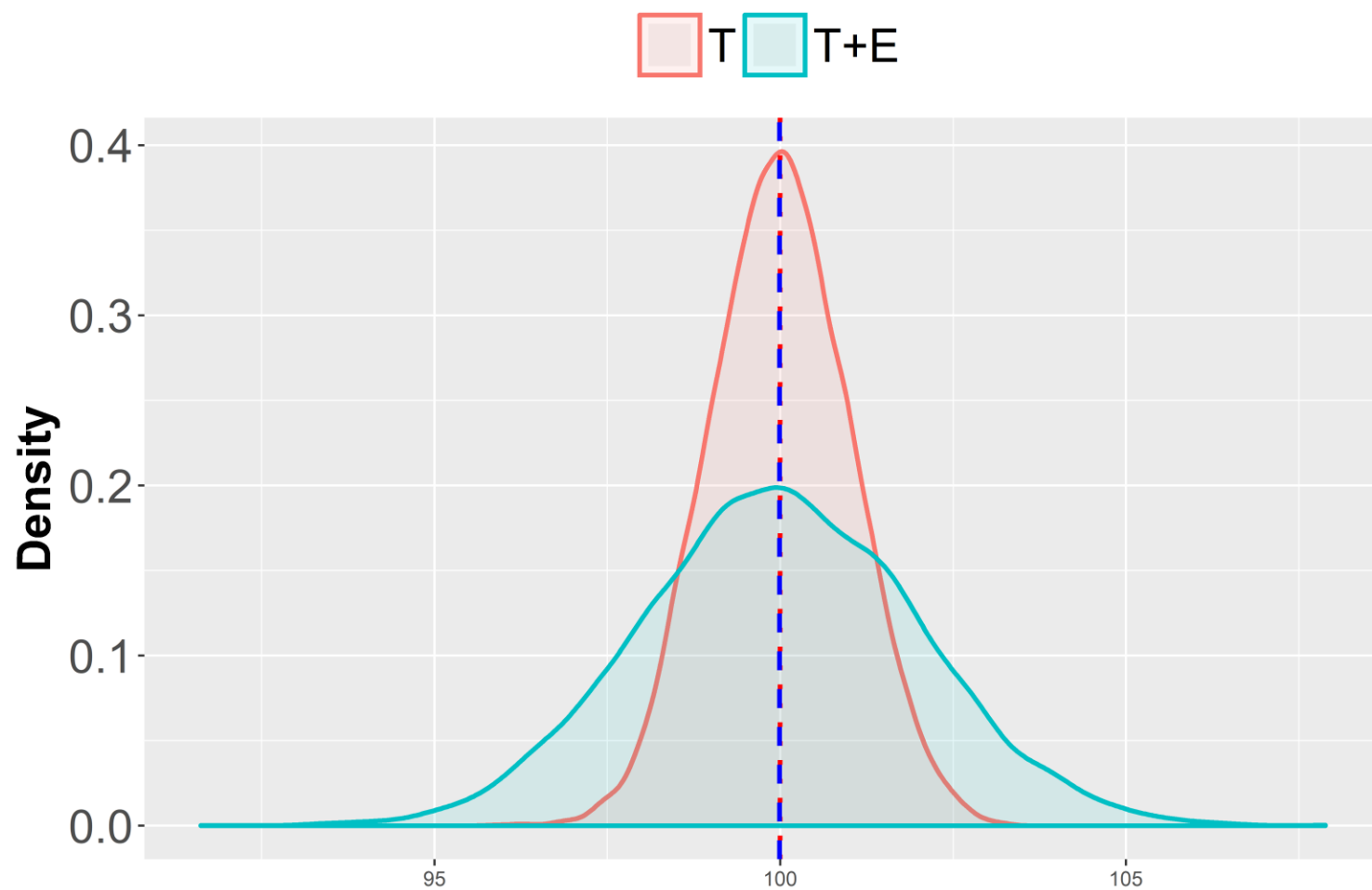
$$s = 3,1$$

Vsuvka – rozptyl a směrodatná odchylka

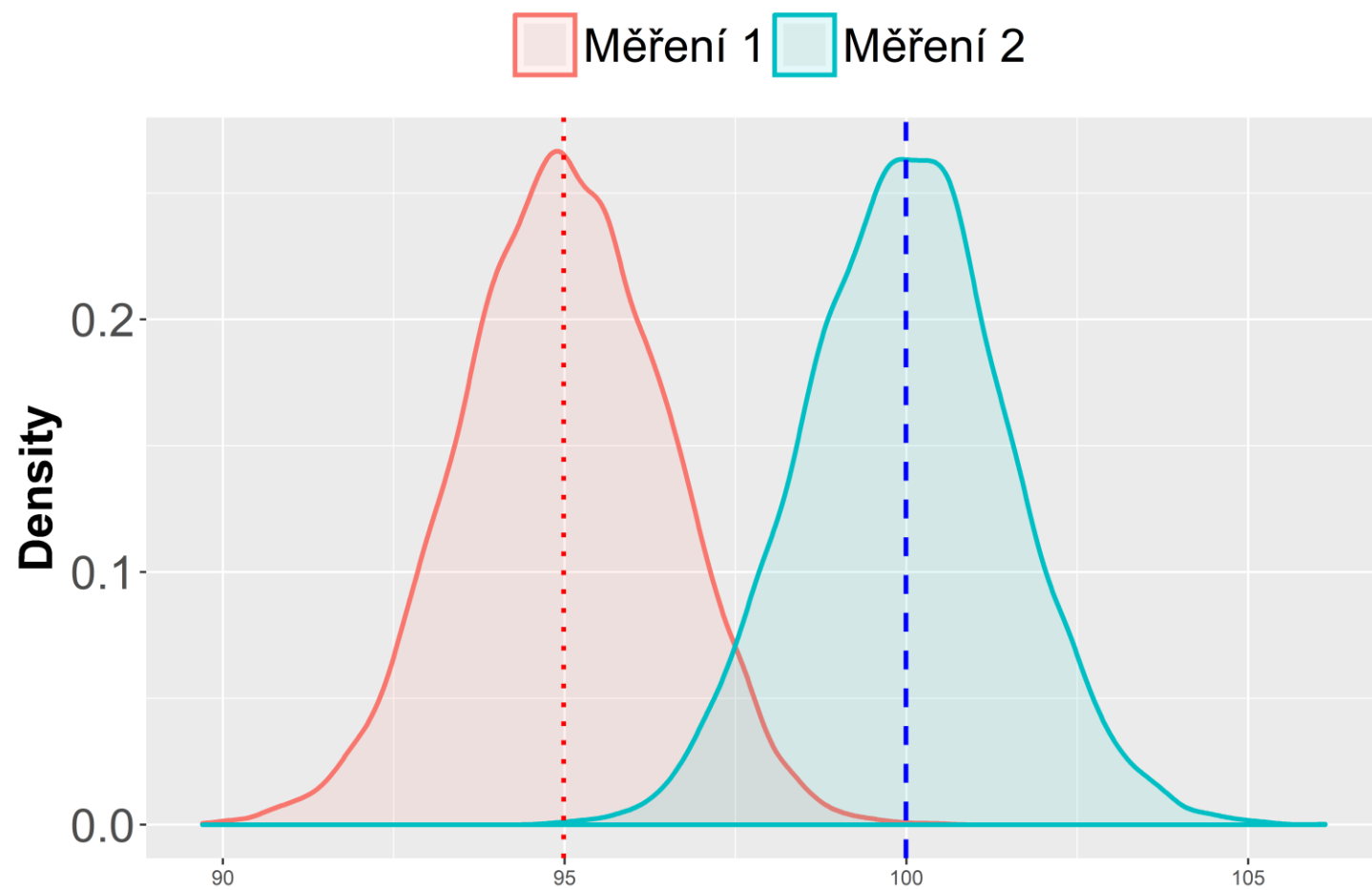
Přesnost, pravdivost a preciznost

neovlivňuje průměr, ale mění variabilitu (rozptyl)

PRAVDIVÉ ale NEPRECIZNÍ

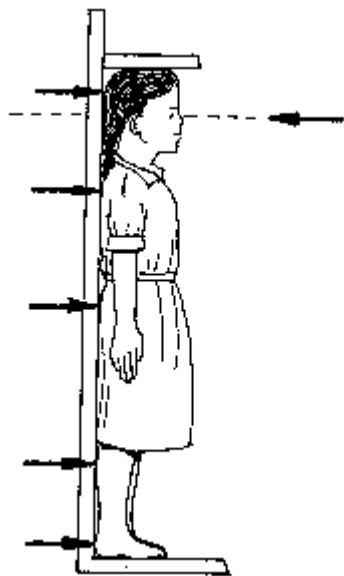
Přesnost, pravdivost a preciznost

ovlivňuje průměr- hovoříme o tendenci chyby
(bias)

NEPRAVDIVÉ ale PRECIZNÍ

Přesnost a správnost měření

To, co
naměříme

X

=

Skutečná
hodnota

T

+

e

vždy tam je přítomna!!!

X

=

T

+

e_r

Náhodná chyba

šum, nepřesnosti na
všechny strany

+

e_s

Systematická chyba

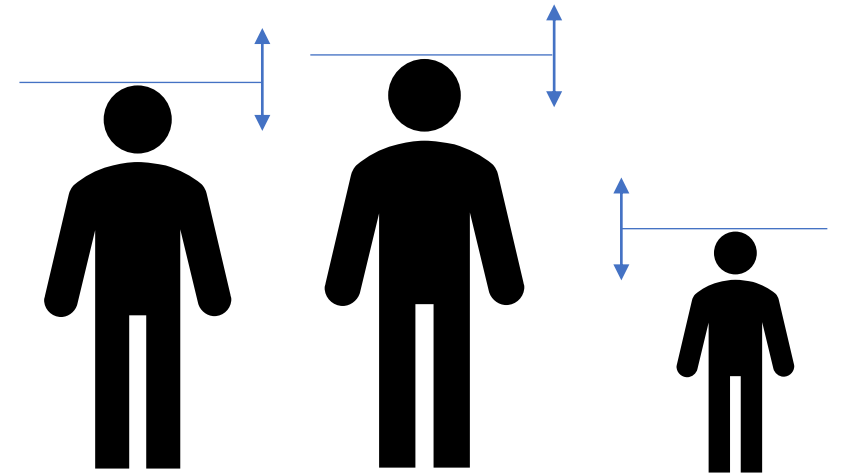
systematický posun od T

Přesnost a správnost měření

„**Chyba** měření není důvodem proč neměřit, nýbrž důvodem, proč se o ni zajímat“

- rozdíl mezi skutečnou a pozorovanou hodnotou
- je **vždy přítomná**
- každé pozorování musí mít vyjádřenou **chybu pozorování**
- nesmí přesahovat rozdíl mezi sledovanými jevy (rozdílnost)

intra-observer error (chyba pozorovatele) – neznalost metodiky, nevhodnost metodiky

inter-observer error – chyba mezi pozorovateli (např. nepochopení definic, nedostatky definic)

Přesnost, pravdivost a preciznost

přesnost
(*accuracy*)

– míra odchylek
měření nebo
pokusů

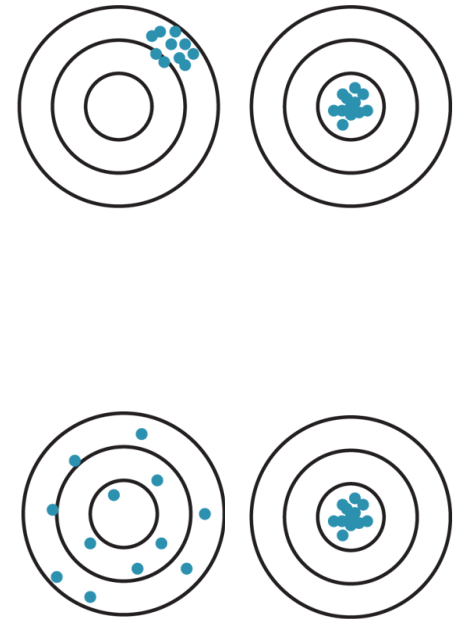
I) systematická chyba – PRAVDIVOST (*trueness*; dříve správnost)

- míra, se kterou se průměr velkého počtu měření blíží skutečné hodnotě veličiny
- chyba přístroje – určená výrobcem, vada přístroje, kalibrace, fyzikální podmínky

II) náhodná chyba, míra rozptylu – PRECIZNOST (*precision*; dříve shodnost)

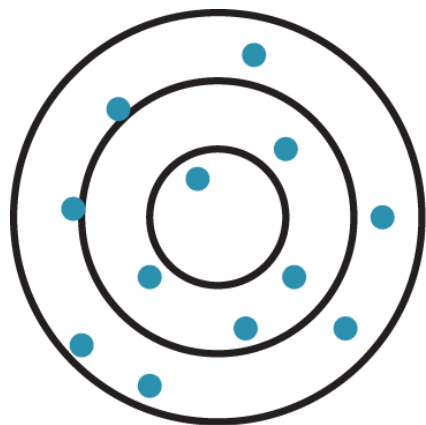
- těsnost shody mezi opakovanými měřeními

III) hrubá chyba (*chyba po odečtu, chyba v zápisu dat, chyba při přenosu dat*)

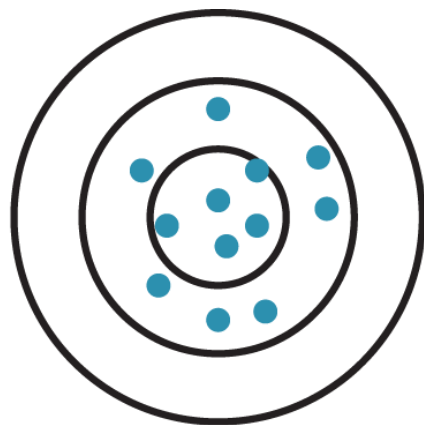
Přesnost, pravdivost a preciznost

„Pokud výzkum není přesný nemůže být platný.“

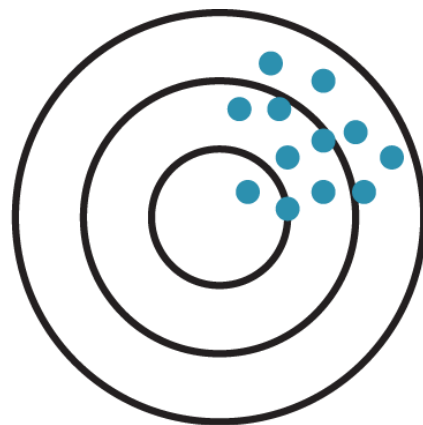

zcela neprecizní

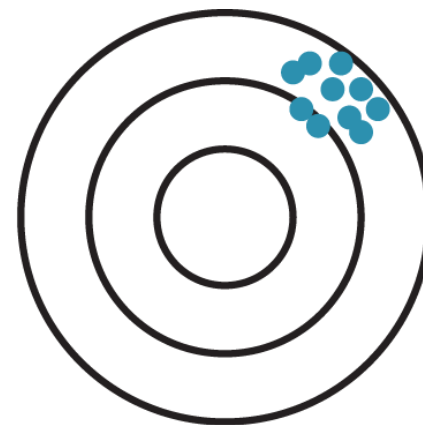
méně přesné

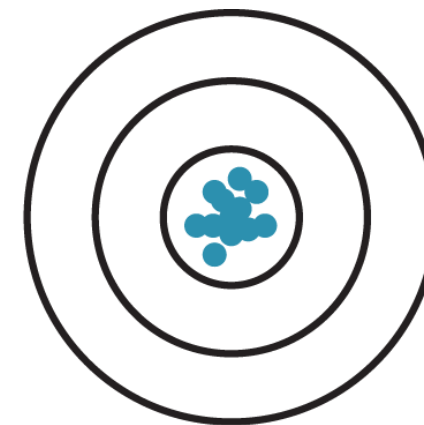
středně precizní

středně precizní
ale nepravdivé

velmi precizní ale
nepravdivé

velmi precizní a
pravdivé

nejpřesnější

Přesnost, pravdivost a preciznost

Rozdílnost

rozdíly mezi dvěma různými objekty (populacemi, jedinci, maticemi)

Opakovatelnost

rozdíly mezi pozorováními jednoho pozorovatele (za stejných podmínek a v krátkém intervalu)

- tentýž operátor
- totéž vybavení
- táž laboratoř
- krátký časový interval

Reprodukovatelnost

rozdíly mezi dvěma a více pozorovateli

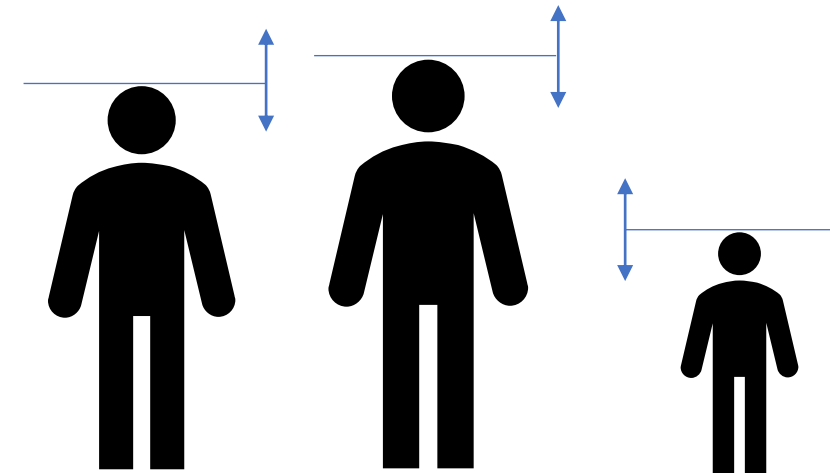
- různé laboratoře
- různí operátoři
- různé vybavení

Mezilehlá přesnost

- jiný měřící, jiný instrument atd.

Spolehlivost (*reliability*)

- ve vztahu k variabilitě

Nejčastější chyby

Chyba sestavení měřidla

- sestavení branží
- nastavení nulové hodnoty, správné jednotky

Chyba odečtu

- adekvátní měřidlo pro daný účel
- správný odečet (pohled kolmo k měřidlu, zaokrouhlování, nonius)

Chyba zápisu

- odbytý zápis, nečitelný zápis, záměna číslic (5–2, 9–6, 7–1), chybějící desetinná čárka

Chyba přepisu

- nesprávný jedinec, záměna buněk, záměna číslic

Chyba systematická

- nesprávné pochopení definice rozměru

Zajištění správnosti a přesnosti

Pečlivost zápisu, přepisu, čitelnost všech číslic, standardizace oprav a přepisů

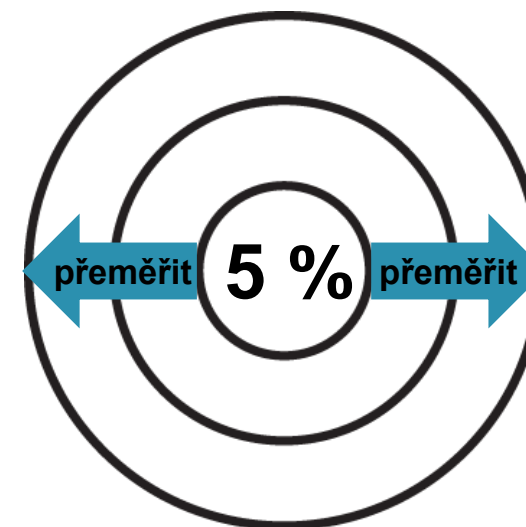
Přepis dat samotným zapisovatelem

Ruční kontrola všech zapsaných hodnot

Rozložení naměřených hodnot – vizualizace odlehlých a extrémních hodnot

Testování přesnosti a opakovatelnosti měření

případě chyby nad 5 % přeměřit, upravit definice...

Zjištění přesnosti a správnosti

Absolutní chyba měření (ACM) = naměřená hodnota – skutečná hodnota

Absolutní chyba měření (ACM) = měření I – měření II

tolerance v antropometrii – 1 mm
(0,5 mm pro krátké vzdálenosti)

Relativní chyba měření

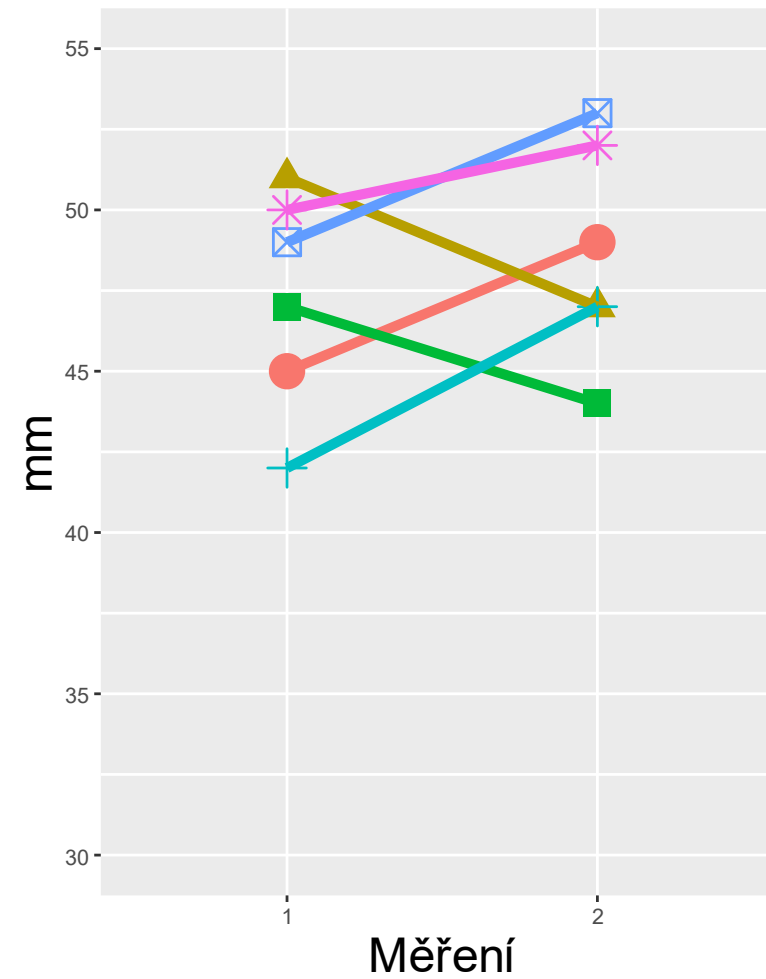
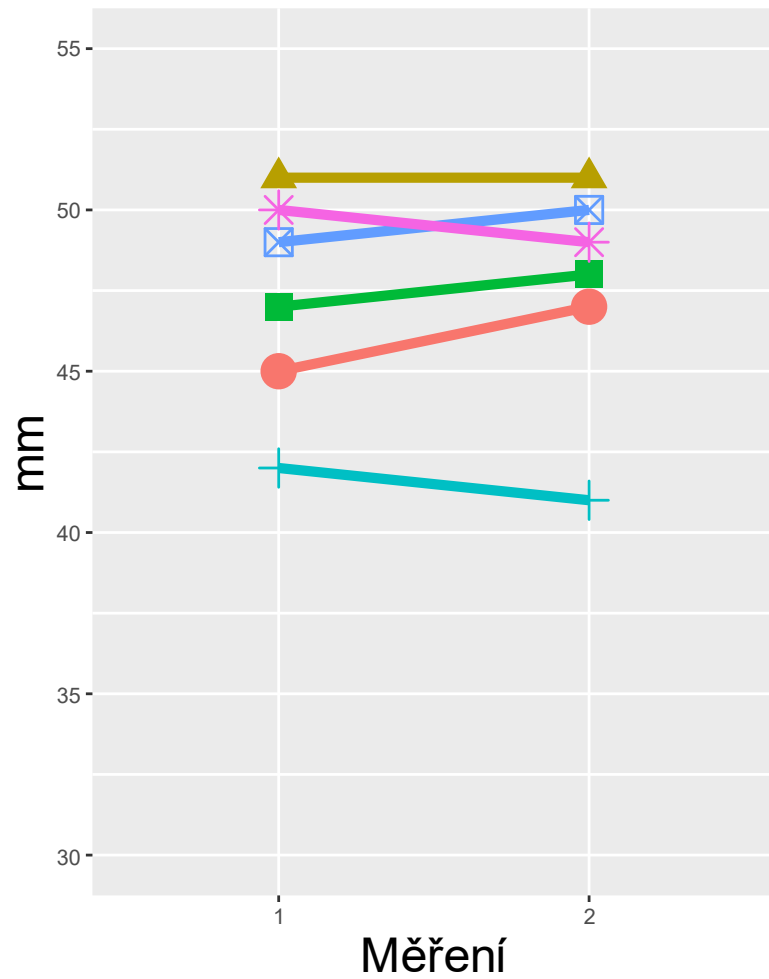
= (naměřená hodnota – skutečná hodnota) × 100 ÷ skutečná hodnota

Relativní chyba měření = (měření I – měření II) × 100 ÷ vybrané měření

tolerance v antropometrii < 5 %

Zjištění přesnosti a správnosti

vyjádření s pomocí grafů

Vyjadřování a testování přesnosti a opakovatelnosti měření metrických znaků

$$\text{Technická chyba měření (TEM)} = \sqrt{\frac{\sum d_i^2}{2n}}$$

$$\left(\frac{\sum_{j=1}^K X_j}{K} - 1.96 \cdot \frac{\text{TEM}}{\sqrt{K}}, \frac{\sum_{j=1}^K X_j}{K} + 1.96 \cdot \frac{\text{TEM}}{\sqrt{K}} \right)$$

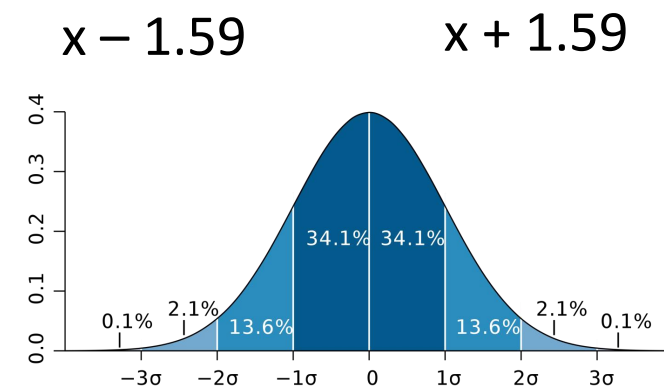
- lze srovnávat pouze v rámci téhož parametru

$$(X - 1.96 \cdot \text{TEM}, X + 1.96 \cdot \text{TEM})$$

- 95 % interval spolehlivosti měření

Meření 1	Meření 2	d ²
45	47	4
51	51	0
47	48	1
42	41	1
49	50	1
50	49	1

$$\text{TEM} = 0,81$$

Vyjadřování a testování přesnosti a opakovatelnosti měření metrických znaků

$$\textit{Relativní technická chyba měření (relTEM)} = \frac{TEM}{m} \times 100$$

$$\textit{Koeficient reliability (CR)} = 1 - \left(\frac{TEM^2}{SD^2} \right)$$

- nabývá hodnot 0–1
- vyjadřuje podíl variability, která není způsobena chybou
- měl by dosahovat 0,95 a více

v našem případě $CR = 0,94$

Vyjádření přesnosti a opakovatelnosti měření

Přesnější měření

Mer_1	Mer_2		d	d ²
45	47	=	-2	4
51	51	=	0	0
47	48	=	-1	1
42	41	=	1	1
49	50	=	-1	1
50	49	=	1	1

$$\sum d_i^2 = 8$$

$$n = 6$$

$$m \text{ (průměr)} = 47,5$$

$$sd = 3,317$$

$$TEM = 0,81$$

$$relTEM = 1,7 \%$$

$$CR = 0,94$$

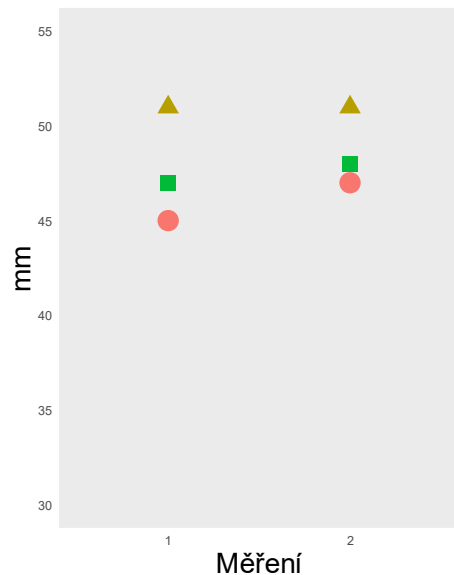
- na jedno měření znaku (přesnější) připadá průměrná chyba 0,81 mm
- chyba měření činí 1,7 % z průměrné hodnoty znaku (relTEM)
- 0,94 je podíl variance, která je dána jinými zdroji než je chyba měření
- **v praxi minimálně na 30 případech, v nejlepším případě změřit všechno dvakrát, při použití speciálních metod i třikrát**

Vyjádření přesnosti a opakovatelnosti měření

Přesnější měření

Mer_1	Mer_2		d	d ²
45	47	=	-2	4
51	51	=	0	0
47	48	=	-1	1
42	41	=	1	1
49	50	=	-1	1
50	49	=	1	1

$$\sum d_i^2 = 8$$

$$n = 6$$

$$m \text{ (průměr)} = 47,5$$

$$sd = 3,317$$

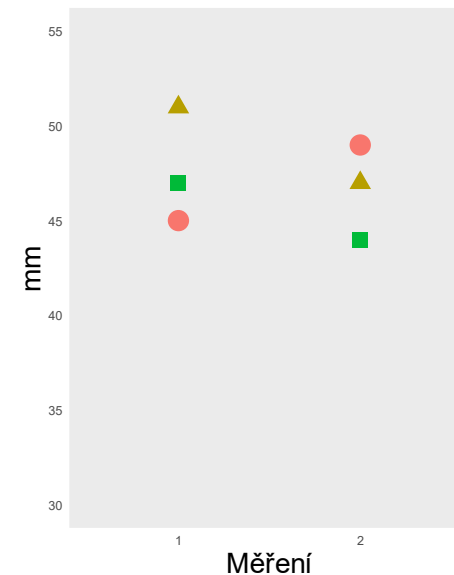
$$TEM = 0,81$$

$$relTEM = 1,7 \%$$

$$CR = 0,94$$

Nepřesnější měření

Mer_1	Mer_2		d	d ²
45	49	=	-4	16
51	47	=	4	16
47	44	=	3	9
42	47	=	-5	25
49	53	=	-4	16
50	52	=	-2	4

$$\sum d_i^2 = 86$$

$$n = 6$$

$$m = 48$$

$$sd = 3,302$$

$$TEM = 2,677$$

$$relTEM = 5,57 \%$$

$$CR = 0,342$$

Vyjádření přesnosti a opakovatelnosti měření

Netestuje systematickou chybu, kdy při druhém měření jsou hodnoty celkově posunuty oproti měření prvnímu

Mer_1	Mer_2
45	47
51	51
47	48
42	41
49	50
50	49

=

$$\begin{aligned}\Sigma d_i^2 &= 8 & TEM &= 0,81 \\ n &= 6 & relTEM &= 1,7 \% \\ m \text{ (průměr)} &= 47,5 & CR &= 0,94 \\ sd &= 3,317\end{aligned}$$

Mer_1	Mer_2
45	47
51	51
47	48
41	42
49	50
49	50

Systematický rozdíl (posun) mezi měřeními můžeme posoudit například **párovým dvouvýběrovým testem** nebo **jednovýběrovým testem shody** souboru rozdílů (d) s nulou.

Korelace

KORELACE

- vyjadřuje **vztah mezi dvěma rovnocennými proměnnými**
- vypovídá o tom, do jaké míry se dvě proměnné mění společně
- proměnné můžeme zaměnit
- neměří míru shody dvou párových sad, ale pouze míru lineární závislosti mezi dvěma proměnnými
- nezjistí systematické posuny
- je ovlivnitelná rozsahem a přítomností outlierů
- nedává smysl považovat jedno měření za závislé a druhé za nezávislé. Pokud jednu hodnotu prohodíme, r se přitom změní.
- korelace vychází vysoká i při podstatných chybách

